

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА**

Факультет геології, географії, рекреації і туризму

Кафедра фізичної географії і картографії

До захисту допустити

*Завідувач кафедри _____ Юлія ПРАСУЛ
«_____» _____ 2023 р.*

РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ УКРАЇНИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Виконала: студентка 4 курсу, групи ГР-41
спеціальність 106 «Географія»
ОПП «Географія рекреації та туризму»
Бойко Анна Миколаївна

Науковий керівник:
к. геогр. н., доцент
Байназаров Анатолій Михайлович

Кваліфікаційна робота захищена з оцінкою

Голова ЕК Павло ШУКАНОВ

Секретар ЕК Євгенія ТЕЛЕБЕНЄВА
«_____» _____ 2023 р.

Харків – 2023

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ.....	7
1.1 Загальна характеристика туристичної галузі.....	7
1.2. Поняття, види та особливості рекреаційно-туристичного потенціалу.....	8
1.3. Історичний аспект, стан та перспективи розвитку туризму в Україні.....	15
1.4. Туристичні ресурси як основа формування туристично-рекреаційних систем	29
1.5 Геопросторове дослідження туристично-рекреаційного потенціалу.....	35
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ	38
2.1 Загальна характеристика системи.....	38
2.2 Структура та особливості функціонування регіональних систем рекреаційно-туристичного потенціалу	42
2.3 Статистична інформація про туристичний рух в Україні	46
2.4 Враження туристів від відпочинку в Україні: результати опитування.....	48
2.5 Приклади локальних та дискретних систем	51
2.6 Культурно-історичний потенціал різних регіонів України	52
РОЗДІЛ 3. АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ НА ГЕОПРОСТОРОВОМУ РІВНІ.....	59
3.1 Методика аналізу територіальної диференціації як основа геопросторового аналізу	59
3.2 Обґрунтування та розрахунок показників	62
3.3 Географічне розташування туристичних об'єктів	69

3.4 Розподіл рекреаційних зон за територіями України	70
3.5. Аналіз потенційних туристичних маршрутів та їх привабливість...	71
3.6. Стимулювання та підтримка розвитку рекреаційно-туристичного сектора в різних географічних областях України	73
3.7. Картографічні інтерпретації результатів аналізу	75
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

Актуальність дослідження. У зв'язку з поєднанням різних чинників, Україна має привабливе географічне положення серед багатьох європейських країн, що сприяє розвитку національного та міжнародного туризму. Країна перетинається численними дорогами, які з'єднують великі міста та регіони по всій території. Майже всі наявні природні території в Україні пропонуються як ідеальні місця для відпочинку та подорожей мандрівників та туристів. У сучасних умовах, дослідження рекреаційно-туристичного потенціалу України набуває великого значення через потребу у вивченні теоретичних основ і аналізу рівня розвитку цього потенціалу. Причиною необхідності такого дослідження є значні історичні зміни, спричинені конфліктом з Російською Федерацією, а також пандемією COVID-19, які суттєво ускладнили ситуацію у багатьох галузях, включаючи туризм. У зв'язку з цим, розвиток туризму в Україні, яка має високий рекреаційний потенціал та сприятливі природно-кліматичні умови, потребує регулювання з метою задоволення потреб туристів із збереженням рекреаційного потенціалу, з урахуванням суспільно-політичних і соціально-економічних умов. Проте, великі наукові дослідження у цій галузі свідчать про те, що існує багато невирішених важливих теоретичних і практичних питань. Особливо широко обговорюється проблема визначення рівня рекреаційного потенціалу України та оцінки доступних рекреаційних ресурсів. Це стає найактуальнішою темою серед науковців. Результати проведених досліджень та публікацій свідчать про вагомість даної проблематики та важливість подальших наукових досліджень в цьому напрямку.

Об'єкт дослідження є туристично-рекреаційний потенціал України, що складається з унікального поєднання природних, культурно-історичних та соціально-економічних умов, які сприяють та підтримують організацію туристичної діяльності.

Предметом дослідження є геопросторовий аналіз рекреаційно-туристичного потенціалу, що включає вивчення його складових елементів та характеристик у конкретних географічних областях.

Метою дослідження є визначення та наглядна демонстрація геопросторових параметрів туристично-рекреаційного потенціалу України.

Для досягнення мети дипломної роботи потрібно вирішити наступні завдання:

- 1) Встановлення змісту, структури, функцій та потенціалу рекреації та туризму.
- 2) Виявлення туристичних ресурсів як основи для створення системи рекреаційного туризму.
- 3) Ознайомлення з сутністю та методиками геопросторових досліджень туристично-рекреаційного потенціалу.
- 4) Проведення аналізу та надання загальної характеристики системи рекреаційно-туристичних об'єктів в Україні.
- 5) Опис структури та функціонування регіональної системи рекреаційно-туристичного потенціалу.
- 6) Подання прикладів регіональних систем з рекреаційно-туристичним потенціалом.
- 7) Вивчення методик аналізу регіональної диференціації як бази для геопросторового аналізу.
- 8) Визначення та розрахунок показників геопросторового аналізу рівня забезпеченості рекреаційно-туристичним потенціалом в Україні.

Методологічна основа. Для досягнення поставлених завдань дослідження було використано наступні методи та підходи:

- 1) Структурно-логічний аналіз та узагальнення - інформація була систематизована та представлена в логічній та впорядкованій формі.
- 2) Узагальнення та систематизація - поняття та класифікаційні інструменти були систематизовані та узагальнені, а також були обґрунтовані нові правила.

3) Аналіз і синтез - були виявлені особливості та проблеми рекреаційно-туристичного потенціалу України, а також фактори, що впливають на нього.

4) Схематичне та графічне зображення - результати дослідження та аналізу даних були представлені в наочній формі за допомогою схем та графіків.

5) Використання раціональних моделей - для оцінки туристично-рекреаційного потенціалу України та впливу факторів на розвиток туризму були використані підходи, що базуються на раціональних моделях.

6) Методи геопросторового аналізу - були використані методи геопросторового аналізу, зокрема районування, аналіз регіональних відмінностей та картографування, для дослідження туристично-рекреаційного потенціалу України.

Використання конкретної методологічної основи надає можливість науково дослідити мету та завдання даного дослідження і зробити обґрунтовані висновки.

При підготовці роботи були використані різні джерела інформації, зокрема наукові праці вітчизняних та зарубіжних дослідників, а також статистичні та інформаційно-аналітичні матеріали.

Ця дослідницька робота, враховуючи найсвіжіші наукові дослідження та статистичні дані, пропонує новий підхід до вивчення туристичних та рекреаційних можливостей України. При проведенні дослідження була особлива увага приділена як сильним, так і слабким сторонам цього потенціалу.

Ця робота має важливе практичне значення, оскільки спрямована на вивчення особливостей рекреаційно-туристичного потенціалу України і виявлення недоліків та потенційних переваг цього потенціалу.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

1.1. Загальна характеристика туристичної галузі

Туризм є однією з найдинамічніших і швидко розвиваючихся галузей сучасного світу. Він включає подорожі, відпочинок, розваги та культурний обмін між людьми з різних країн, і має важливе значення з економічної, соціально-культурної та екологічної перспектив. В цьому контексті ми розглянемо деякі загальні характеристики туристичної індустрії.

Економічний внесок:

Туризм є однією з найбільш доходних галузей світової економіки, що сприяє створенню значної кількості робочих місць і генерує прибутки від туристів. Крім того, він сприяє розвитку суміжних секторів, таких як готельна і ресторанна галузі, транспорт, роздрібна торгівля та інші види послуг. Туризм також сприяє збільшенню зовнішньої торгівлі та привабливості країни для інвестицій.

Соціально-культурний вплив:

Туризм сприяє взаємному культурному обміну та розумінню між народами. Він відкриває людям можливість бачити світ з різних перспектив і пізнавати нові культурні цінності, традиції та способи життя. Ці культурні обміни сприяють підтримці взаємовідносин між народами і сприяють розвитку толерантності та взаєморозуміння.

Збереження природних та культурних цінностей:

Туризм може мати двосторонній вплив на навколишнє середовище та культурні ресурси. Шляхи розвитку екотуризму та сталого управління туристичними місцями сприяють збереженню природних ландшафтів, екосистем та культурної спадщини. Важливо забезпечити баланс між економічними вигодами та збереженням природних та культурних ресурсів шляхом їх охорони та догляду.

Інновації та розвиток:

Туризм - галузь, яка постійно інновується та розвивається. Впровадження нових технологій, таких як онлайн-бронювання, мобільні додатки та штучний інтелект, значно спрощує та поліпшує туристичний досвід. Крім цього, розвиток екотуризму, культурного туризму та альтернативного туризму сприяє розширенню різноманітності в галузі туризму та стимулює розвиток малих і середніх підприємств[13].

Туризм є важливим сектором економіки, який має значний потенціал для досягнення сталого розвитку, соціокультурних змін та збереження природних і культурних цінностей. Він сприяє економічному зростанню, створенню робочих місць та розширенню культурного розмаїття. Проте, важливо забезпечити сталість розвитку туризму, одночасно захищаючи природу і культуру, а також забезпечуючи справедливий розподіл користів із нього.

1.2. Поняття, види та особливості рекреаційно-туристичного потенціалу.

Розвиток туризму спостерігається у місцях, де наявна необхідна інфраструктура, природні ресурси та історичні об'єкти. Там, де він може мати особливе значення на конкурентному ринку, необхідна реклама та інвестиції. Варто відзначити, що зростання рівня зайнятості та розвиток туристичного потенціалу України мають прямий вплив на економічний розвиток та імідж країни. Однак, для досягнення підвищення зайнятості та розвитку туристичного потенціалу України, а також розробки стратегії його розвитку, необхідно детально проробити дану концепцію, забезпечивши її належну важливість і обґрунтованість. У сучасному світі поняття потенціалу зайнятості та туризму має багато інтерпретацій. По-перше, воно базується на досвіді. У сучасній літературі йому приділяють увагу як сутності, масштабності, обсягу ресурсів, а також як набору засобів, можливостей і потенціалу, що використовуються для різноманітних цілей [77].

Туристична галузь розвивається переважно в місцях з добре розвиненою інфраструктурою, природними та історичними пам'ятками. На висококонкурентному ринку, де можна справити певне враження, необхідна

реклама та інвестиції. Важливо зазначити, що розвиток рекреаційно-туристичного потенціалу України має прямий вплив на економічний розвиток країни та сприяє підвищенню її іміджу. Проте, для досягнення цілей збільшення туристичного потенціалу України та розробки стратегій його розвитку, необхідно розуміти суть і зміст цього поняття. Спочатку давайте розкриємо сутність поняття «потенціал». У сучасній літературі воно вживається для позначення «загальної маси можливостей, ресурсів або засобів, що мають потужність, запас або потенційну варіативність використання з різними цілями» [78].

Потенціал туристичного сектору складається з декількох ознак його природи:

- ✓ Накопичені якості та досягнення: туристичний потенціал відображає ряд активів і досягнень, накопичених у секторі. Це можуть бути природні, культурні та історичні ресурси, які вже існують і приваблюють туристів.

- ✓ Ресурси та цілі: туристичний потенціал визначає можливості та ресурси, місця, що можуть бути розвинуті в туристичній галузі. До них відносяться природні, культурні, інфраструктурні та людські ресурси, а також здійсненні цілі шляхом розвитку туризму.

- ✓ Резерви та практичне використання: туристичний потенціал відображає існуючі резерви та можливості практичного використання наявних потужностей. Це означає, що в туристичному секторі існують невикористані ресурси, які можна розвивати і використовувати для залучення туристів.

- ✓ Потенціал розвитку: туристичний потенціал також відображає майбутні можливості для подальшого розвитку. Це означає, що туристична галузь може розширюватися, розвиватися і створювати нові можливості для туристів [79].

Таким чином, потенціал туристичної галузі складається з низки можливостей, ресурсів, резервів та перспектив розвитку, які вказують на її природу та потенціал.

Саме поняття спроможності є багатограним і визначається різними об'єктами, до яких воно застосовується. Найголовніше, що об'єднує різні спроможності, це те, що майже кожна спроможність включає в себе набір здібностей або можливостей у тій сфері, до якої відноситься дане визначення.

Так, поняття «потенціал» означає наявність потенційної спроможності в чомусь або здатність діяти і розвиватися в певній сфері. У науковій літературі часто ототожнюють поняття «можливість» і «ресурс» [80 с. 52].

Наприклад:

➤ науковець Л. І. Абалкін стверджує, що «*потенціал*» (фінансовий, підприємницький, виробничий) - це узагальнена збірна характеристик ресурсів, прив'язана до місця і часу;

➤ В. М. Архангельський визначає потенціал як здатність досягти певної мети або вирішити конкретне завдання за рахунок збільшення сукупності наявних і мобілізованих ресурсів, тобто сукупності реально накопичених ресурсів.

Основна відмінність між поняттями «ресурси» та «потенціал» полягає в тому, що ресурси існують незалежно від об'єкта економічної діяльності, тоді як потенціал окремого підприємства або суспільства в цілому неможливо відокремити від об'єкта діяльності. Іншими словами, «потенціал» включає в себе не тільки фізичні та ідеальні цінності, але й здатність працівників, колективів, підприємств та суспільства в цілому ефективно використовувати наявні кошти та ресурси. Узагальнено проводиться розрізнення між поняттями «туристичні ресурси» та «туристичний потенціал» і запропоновано підхід, що оцінює здатність або спроможність суб'єкта діяльності, пов'язаної з туризмом, потенційно використовувати ресурси. Розвиток туристичного потенціалу регіону залежить від ефективного використання туристичних ресурсів для організації та розвитку туристичної діяльності в даній місцевості. У разі, якщо туроператори вміють використовувати туристичний потенціал регіону, гарантується успіх як для туроператора, так і для регіону.

Таким чином, аналізуючи туристичні ресурси, можна зробити висновок, що кожен регіон має свій туристичний потенціал, який відповідає здатності

суб'єктів туристичної діяльності використовувати ці ресурси. Туристичний потенціал сприяє привабливості регіону для відвідувачів, а туристична галузь є перспективною. З метою подальших досліджень важливо встановити взаємозв'язок між поняттями «туризм» і «рекреація».

Відповідно до чинного законодавства України, туризм визначається як тимчасовий від'їзд з місця проживання з метою покращення здоров'я, отримання нових знань, здійснення професійно-ділових завдань або задоволення інших потреб, без отримання фінансової вигоди в місці перебування. Рекреація, що була визначена Міністерством охорони навколишнього природного середовища, включає в себе відпочинок поза постійним місцем проживання, з урахуванням розташування та збереження природних заповідників та інших територій, що мають особливу природоохоронну важливість. Він визначає її як зміцнення здоров'я. Загальне зміцнення здоров'я, культурно-пізнавальний відпочинок, туризм, зміцнення здоров'я, зміцнення розумових і фізичний потенціал особи шляхом аматорського спортивного рибальства та полювання. Таким чином, туризм і рекреація мають різні концептуальні рамки. Рекреація включає в себе короткочасне проведення дозвілля та відпочинку, в той час як туризм виявляється ширшим поняттям, що передбачає зміну звичного середовища та способу життя. Важливо зазначити, що визначення цих термінів можуть варіюватись у випадку, коли мова йде про подорожі з комерційними або діловими цілями, яке називається діловим туризмом. З цього погляду, туризм може розглядатись як форма або складова частина рекреації. Рекреація виступає як процес відпочинку, оздоровлення та відновлення фізичних і психологічних сил [81].

Необхідно уточнити існування терміну «рекреаційні можливості», введеного М. Ф. Реймерсом та О. В. Яблоховим у 1980-х роках.

Термін «рекреаційна сприятливість», введений М. Ф. Реймерсом та О. В. Яблоховим у 1980-х роках, в наукових дослідженнях визначається як «один із показників природного потенціалу, що відображає вплив фізичного, психічного та психосоціального характеру природних територій на людину під час

проведення рекреаційних активностей». На думку О. І. Шабрія та З.О. Касянчук, рекреаційний потенціал визначається як "відновлення або реставрація (рекреація), поновлення, розширення і продовження розумових і фізичний потенціал особи від її основної діяльності у вільний час». Оскільки накопичення рекреаційного потенціалу спрямоване на розвиток туризму за певних умов, шляхом поєднання різних елементів гірського потенціалу, його можна розглядати як сукупність рекреаційних ресурсів, які використовуються або можуть бути використані з метою відпочинку та релаксації на певній території протягом певного періоду. Він визначає потенціал для рекреації та туризму як «рекреаційно-туристичні ресурси та всі інші ресурси (природні, виробничі, працездатні, фінансово-інвестиційні, технологічні, інформаційні, екологічні), а також відповідні місцеві можливості, пов'язані з ними». Ці ресурси використовуються та експлуатуються з метою задоволення фізіологічних потреб людини, таких як відпочинок, оздоровлення та туризм, а також для забезпечення активності. Цю діяльність здійснюють суб'єкти рекреаційно-туристичного сектору економіки з метою забезпечення сталого розвитку регіону. Поняття «територія» означає сукупність всіх умов і ресурсів, які сприяють проведенню рекреаційно-туристичної діяльності.

Рекреаційно-туристичний потенціал складається з різних компонентів, включаючи рекреаційні умови і ресурси, розвинуту рекреаційно-туристичну інфраструктуру, сферу послуг, промисловість, різновиди економічної активності, пов'язані з рекреацією та туризмом, а також види туристичних і рекреаційних потоків. Організаційна система та управління рекреаційно-туристичною діяльністю, а також населення, яке забезпечує рекреаційні та туристичні послуги та розваги, також є важливими складовими. Рекреаційно-туристична привабливість території є значущою складовою потенціалу для відпочинку та туризму. Вона пов'язана з оцінкою рекреаційної ємності території та встановленням верхньої межі рекреаційно-туристичних потоків з міркувань збереження природних, екологічних, соціальних та економічних рівноваг в рекреаційно-туристичних зонах. Визначення туристичного потенціалу та його характеристик є ключовими факторами для сприяння

розвитку туризму, збільшення зацікавленості місцевих жителів та покращення конкурентоспроможності. Ідентифікація туристичних можливостей, що випливають з такого потенціалу, відкриває можливості для створення нових туристичних продуктів. Рекреаційно-туристичний потенціал є невід'ємною складовою рекреаційної та туристичної діяльності і має добре розроблену структуру в контексті управління ресурсами та рекреаційної географії. Це поняття об'єднує диференційовану (компонентну) оцінку рекреаційних умов і ресурсів з комплексним підходом. Варто відзначити, що комплексна оцінка може бути багатоаспектною, поєднуючи тематичні оцінки компонентів з різними рівнями релевантності та узагальнення. Вибір конкретного підходу залежить від послідовності експертів. Зазвичай, дослідження туристично-рекреаційної діяльності ґрунтуються на використанні таких підходів, як системний, регіонально-інтегрований, соціально-економічний та історико-логічний. Список складових рекреаційно-туристичного потенціалу, який згадується в різних джерелах, може відрізнятися, а також існують різні принципи інтеграції оцінки початкових компонентів рекреаційних умов і ресурсів. Проте, в основному підході до опису умов і ресурсів переважає комплексний підхід, спрямований на створення інтегрованих можливостей для рекреаційно-туристичної діяльності. Згідно з одним з розроблених підходів, рекреаційно-туристичний потенціал може бути представлений як сукупність чотирьох компонентів: природно-ресурсного, історико-культурного, економічного та соціального [82].

Рекреаційно-туристичний потенціал країни (регіону) включає такі складові:

- 1) Рекреаційно-туристичні ресурси охоплюють різноманітні елементи, включаючи природні, економічні, культурно-історичні та соціально-економічні аспекти.
- 2) Розміщені на території, атракції-об'єкти, місця показу та туристичні маршрути пропонують різноманітні варіанти для відвідувачів та створюють особливу привабливість рекреаційно-туристичного потенціалу.

- 3) Інфраструктура, що забезпечує проведення рекреаційно-туристичної діяльності, включає різноманітні засоби розміщення та харчування, транспортні зв'язки, заклади відпочинку та розваг, фінансові послуги та страхування, технічні та інформаційні мережі, медичне обслуговування, а також забезпечення громадської безпеки.
- 4) З точки зору в'їзного туризму, важливими елементами включаються відношення місцевого населення (традиції, звичаї, гостинність, місцевий одяг, культурні вподобання та індивідуальності) та місцеве краєзнавство.
- 5) При розгляді виїзного туризму, враховуються такі аспекти, як кількість населення, рівень доходів, якість життя та духовний розвиток мешканців.
- 6) У рамках рекреаційно-туристичної діяльності (RTD) надаються різноманітні послуги та пропонуються різні дестинації.
- 7) Необхідні для реалізації рекреаційно-туристичної діяльності (НТД) організаційні, маркетингові та адміністративні ресурси.
- 8) Стан природного середовища та заходи, спрямовані на збереження й охорону природи.
- 9) Правові акти та нормативні документи, що встановлюють законодавчі рамки та регулюють провадження рекреаційно-туристичної діяльності.
- 10) Забезпечення закономірності та особистої безпеки відпочиваючих та туристів.
- 11) Рекреаційно-туристичну діяльність підтримують органи державної та місцевої влади [83, 32].

Тому я погоджуюся з думкою Святохо Н.В. та інших науковців, що концепція рекреаційного потенціалу має високу взаємозв'язок з туризмом, оскільки вони мають багато спільних аспектів і характеристик. Ця діяльність має об'єктивні природні, економічні та екологічні передумови і вимагає тимчасової зміни місця діяльності, спрямованої на поліпшення психічного, емоційного та фізичного здоров'я людей.

Проте, туристичний потенціал має більш широкий і актуальний зміст порівняно з рекреаційним, оскільки він включає не лише рекреаційну діяльність, а й прямо пов'язаний з відновленням ресурсів праці, таких як

здоров'я та відпочинок. Туристичний потенціал вказує на різноманітні можливості для туризму в даному регіоні, в той час як рекреаційний потенціал відноситься до наявності або відсутності можливостей відновлення працездатності людей у вільний час.

1.3. Історичний аспект, стан та перспективи розвитку туризму в Україні

Історичний спектр.

На сьогоднішній день, туризм вважається одним з найбільш перспективних галузей для соціально-економічного розвитку країн, регіонів та міст. Це пояснюється тим, що туристичний сектор сприяє генерації значної частки світового валового внутрішнього продукту, а сама туристична індустрія вносить вагомий внесок у загальний розмір економіки, досягаючи 4,2%. Аналіз інформаційного дослідження щодо становища туризму в Україні свідчить про те, що цей сектор не характеризується постійним та стабільним зростанням, але спостерігається поступовий розвиток: 337000 іноземних туристів відвідали країну в 1997 році, 591000 у 2003 році, 436000 у 2004 році, 343000 у 2011 році, 269000 у 2012 році та понад 300000 у 2013 році. Характерна особливість внутрішнього туризму полягає в коливанні кількості туристів з року в рік. У той же час, Україна має всі передумови для розвитку туризму, включаючи багату історичну спадщину, вигідне географічне розташування, різноманіття природних ресурсів, економічний потенціал, а також сприятливу соціальну і демографічну ситуацію. Однак, серед факторів, що спричиняють нестабільність, існує низка проблем, які уповільнюють прогрес туризму в Україні та перешкоджають розвитку туристичної галузі.

Питання, пов'язані з розвитком туризму, були досліджені в роботах таких відомих науковців, як Л. Агафонова, В. Кифяк, О. Любіцева, М. Мальська, Л. Морган, В. Худло, Л. Шульгін та інші. Дослідження розвитку туризму з історичної перспективи представлені у наукових працях провідних українських дослідників, таких як Т. Дьорова, Л. Дяченко і Т. Ткаченко. На сьогоднішній день погляд на еволюцію туристичної діяльності став досить неоднозначним,

оскільки в історії туризму не існує єдиного хронологічного поділу. Однак, необхідно відзначити, що дослідження розвитку туризму є крайньо важливим завданням, яке потребує постійного моніторингу та аналізу. У останні роки туризм зазнав значного розквіту і став суттєвим соціально-економічним явищем на міжнародному рівні. Розширення політичних, економічних, наукових і культурних зв'язків між країнами та народами світу сприяло високому темпу розвитку туризму. Цей значний прогрес у сфері туризму дозволяє масам людей збагачувати свої знання про історію власної та інших країн, сприяючи їх стійкому, конкретному та творчому розвитку. Крім того, він сприяє кращому розумінню ходу і значення історичних подій і явищ, а також ознайомлює з найвизначнішими пам'ятками країни. З економічного погляду, туризм можна розглядати як особисте споживання матеріальних благ, послуг та товарів, яке здійснюється туристами і відрізняється від інших галузей економіки (транспорт, розміщення, харчування, культурно-побутове обслуговування, розваги), які задовольняють потреби туристів. У деяких країнах туризм стає значним джерелом державних доходів і вважається однією з перспективних галузей національної економіки. Історія туризму є наукою, що досліджує подорожі (прогулянки, огляд визначних пам'яток) і охоплює період від давніх і примітивних часів античності до сьогодення. Розширення туристичної індустрії відіграє важливу роль у покращенні якості життя людей. Історія туризму взаємозв'язана з численними допоміжними історичними дисциплінами, такими як археологія, нумізматика, палеографія та етнографія. Туризм в Україні є результатом довготривалого історичного розвитку. Людське бажання вивчати світ і завжди було пов'язане з подорожами і мандрівками, і це має особливе значення для України. Завдяки своєму вигідному географічному положенню, Україна завжди привертала увагу своїх мешканців із дослідження власної країни та сусідніх країн. У наш час, коли ми прагнемо до сталого розвитку, підхід до створення туристичних продуктів зазнає змін. Він базується на цінностях і критеріях турботи про людину та навколишнє середовище, забезпечуючи стаке й збалансоване економічне зростання туристичних підприємств. Процес змін у сфері туристичних послуг можна описати як

послідовну послідовність: індивідуалізація потреб - збільшення попиту - розширення пропозиції. Це призводить до формування різноманітного туризму, заснованого на безпеці та якісному обслуговуванні. Узагальнену схему системи розвитку туризму, що випливає з досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців, можна подати наступним чином (табл.1.1).

Таблиця 1.1.

Систематизація розвитку туризму [63, с. 775]

<i>Фаза</i>	<i>Назва історичного етапу</i>	<i>Періоди (по роках)</i>
I	Ранній історичний	до 1850
II	Початковий	1850-1914
III	Зростання	1914-1939
IV	Масового зростання і формування туристичної індустрії	1945-1992
V	Перехід до сталого розвитку (сучасний)	1992 -

Оскільки рекреаційно-туристична діяльність ґрунтується на постійно змінних потребах людей у відновленні, оновленні та розвитку фізичних і психологічних сил, самосвідомості та саморозвитку в процесі їх повсякденного життя, це становить основу для цього виду діяльності. Відповідно до цього підходу, еволюція розвитку туризму відбувається в три етапи:

- ✓ до індустріальну;
- ✓ до індустріальну;
- ✓ постіндустріальну.

Сприятливі умови для розвитку туризму можна прослідкувати віддаленими історичними епохами, зокрема з початку 776 року до н.е., коли в Греції та інших країнах Середземномор'я зародилися Олімпійські ігри. Цей вид спортивних змагань, щорічно залучаючи тисячі вболівальників, виявився значним каталізатором для розвитку туризму в ті часи. Тому Греція визнана

батьківщиною спортивного туризму. У Римській імперії ігри, організовані правителями для розваги нижчих класів, і гладіаторські бої - найважливіші приклади, що призвели до появи масової форми розваг [53, с. 65]. Сьогодні давньоримське гасло «Хліба і видовищ!» нагадує про фартинги [9, с. 100]. У Середньовіччі, люди активно здійснювали поїздки до релігійних місць, святинь, джерел, церков та монастирів, включаючи такі відомі місця як Єрусалим, Назарет, Константинополь, Мекка та Медина. Першими подорожніми, які вирушали у свої поїздки, були паломники, які мали чітку мету своєї подорожі; з 9 століття паломництво стало офіційним засобом покарання і виправдання. В'язні залишали свої домівки і починали мандрувати світом. Мандрівників наймали на різну роботу і просили молитися в обмін на оплату за проживання та їжу. Причини хрестових походів, такі як конфлікт між християнським і мусульманським світом, бажання європейців отримати контроль над багатствами Сходу та розширення сфери впливу та земельних володінь, викликали зміни, які вплинули на середземноморську торгівлю та щоденне життя. Хрестові походи сприяли поживавленню торгівлі, а також засвоєнню нових культур європейським сільським господарством. Безумовно, зародження та розвиток туризму також були впливовими чинниками, особливо з'явлення університетів у 11 столітті. У цей період були засновані престижні університети, такі як Болонський, Оксфордський і Сорбонна. Студенти часто здійснювали подорожі між університетами, зокрема для прослуховування лекцій видатних богословів[21, с. 7-11].

Розвиток соціального класового поділу, з'явлення торгівлі та грошових відносин, а також поява інформаційної потреби відносно навколишнього середовища були ключовими факторами, що сприяли розвитку туризму в доіндустріальних суспільствах. Крім того, прогрес у морських дослідженнях відіграв свою роль у цьому процесі. Також важливими стали досягнення в сфері культури і мистецтва, зокрема створення видатних скульптурних та архітектурних шедеврів, а також відкриття нових територій з унікальним кліматом і цілющими мінеральними ресурсами. Поява етнічного туризму, якому присутність різноманітних релігій та поширення практики відвідування

храмів сприяли цьому розвитку, зустрічі зі святинями, участь у релігійних заходах і паломництва дали початок зеленому туризму. Розвиток науки та екологічних досліджень став передумовою для стимулювання розвитку культурного, пізнавального та оздоровчого туризму. Люди приїжджали на курорти та в регіони з унікальними погодними умовами з метою відпочинку, лікування та поновлення своєї фізичної і духовної рівноваги. У період Просвітництва, туризм став лише одним з численних соціальних явищ інвестування для задоволення розумних потреб у відпочинку, розвагах, релігійних цілях, медичному обслуговуванні та оздоровленні. Англія стала «піонером» у туристичній діяльності. Це пов'язано з появою першої промислової революції в Британії, коли сільськогосподарська економіка була замінена економікою, в якій пріоритетним став машинний виробничий процес. У той період склад мандрівників, що відправлялися в подорожі з метою культурного та освітнього збагачення, був дуже різноманітним: Я. Каменський у своїх працях сприяв появі екскурсій для студентів і вбачав у них наочність та важливу інформацію; Ф. Бекон бачив у подорожах хороший спосіб навчання та можливість культурного обміну [14, с. 165].

В індустріальних суспільствах домінує великомасштабне промислове виробництво. З появою нових послугових сфер зросла кількість вільного часу, що зумовило необхідність раціонального його використання. Саме в цей час туризм став економічно вигідною галуззю, а послуги у цьому контексті стали об'єктом комерційних трансакцій. Люди, які могли дозволити собі подорожувати закордон, почали називати «туристами». В індустріальний період цивілізації туристичний ринок став об'єктом державного регулювання. Побудова доріг та розвиток транспортної інфраструктури сприяли позитивному розвитку туризму, зменшивши час, необхідний для подорожей та забезпечивши швидкі та комфортні переїзди на великі відстані. Курорти Італії та Франції, а також бальнеологічні курорти Швейцарії та прибережний район річки Рейн стали особливо популярними. В Україні також з'явилися добре відомі курорти, такі як Моршин, Немирів, Поляна, Синяк та Трускавець, які привертають увагу туристів. Відбулися зміни і на робочому місці. Робочі години скоротилися, і

люди мають більше вільного часу. Це полегшило подорожі, і працюючі люди почали брати участь у туристичній діяльності. Масовий туризм розпочався у міжвоєнний період. Подорожування отримали нову пізнавальну роль, крім відпочинку, зокрема для відвідування історичних місць та культурно-мистецьких пам'яток. Серед розквітаючих курортів були Ніцца, Монте-Карло, Баден-Баден, Карлові Вари, а також нові курорти, як Канни, Сан-Тропе, Сан-Ремо та Маямі. В Україні найпопулярнішими туристичними напрямками стали Київ, Одеса, Крим, Кам'янець-Подільський, Яремче, Волохта, Коростів, Єреван та Славське. У цей період було засновано Єллоустонський національний парк (1872), перший національний парк у США, а також Атлантик-Сіті (1824) - туристичний центр і курорт на узбережжі Атлантичного океану. Науково-технічний прогрес та з'явлення нових засобів комунікації сприяли розвитку культурно-пізнавального туризму. Цей феномен не обмежився лише заможними верствами суспільства, такими як аристократія, службовці та військові, але також охопив людей, які працювали у виробничому секторі. Це стало можливим завдяки наданню державою відпусток, створенню туристичних агенцій, готелів, закладів харчування та розваг для туристів, а також зацікавленості у розвитку людських ресурсів. Усе це характеризує період індустріального суспільства та процес становлення туристичного сектору. Постіндустріальний етап цивілізаційного розвитку характеризується високим рівнем благополуччя та життєвого комфорту, зміною характеру праці та появою дозвілля, а процес задоволення бажань і дозвілля став складовою процесу глобалізації [29]. На сьогоднішній день спостерігається зміна вагомих факторів мотивації людей, що свідчить про перехід від парадигми «*homo economicus*» до «*homo sociologicus*». Варто відзначити, що доступність інформації, знань та інноваційних технологій має великий вплив на формування та розвиток сфери послуг. У цей період індустрії туризму приділяють увагу як "індустрії вражень" та «курці, що несе золоті яйця», оскільки сектор гостинності є важливим чинником і основою туризму, роблячи його однією з найбільш прибуткових галузей[39, с. 420]. Однією з особливостей постіндустріального розвитку є поява космічного туризму, який базується на

отриманні нового досвіду та знань у галузі космічної інженерії та туристичної сфери. Бажання людства досліджувати і освоювати космос призвело до здійснення наукових відкриттів і технологічних проривів, що стимулювали зародження нового напрямку туризму - космічного туризму. Цей феномен, який має велике значення у 21 столітті, відкриває нові перспективи для подорожей та досвідування космосу. Космічний туризм (найдорожчий вид відпочинку) має іміджевий вплив на споживачів, підвищуючи їхню гордість за свою справу і визнання їх першопрохідцями в космосі. Його також можна віднести до екстремальних видів туризму, оскільки ризик загибелі пасажирів в космічних кораблів оцінюється як 1:250, а пасажирів комерційних авіаліній - як 1:2 000 000, а для підготовки до подорожі необхідні певні показники здоров'я і безпеки життя людини. У світі налічується приблизно 10000 людей, які заплатили б 1 мільйон доларів США за короткий політ на навколоземній орбіті [56, с. 140-152]. Основними мотивами космічного туризму є можливість побачити Землю з космосу, перевантаження, прискорення під час зльоту, особливі відчуття та враження, невагомість.

Тому в сучасному суспільстві люди потребують побачити щось нове і незвичайне, особливо для того, щоб дізнатися про різні культури і створити ажіотаж без шкоди для здоров'я, моралі та суспільних інтересів туристів. В Україні прикладами цього є тур «Кримінальна Одеса», відвідування Чорнобильської атомної електростанції та короткі поїздки на забруднені території, де радіаційний фон не перевищує допустиму норму в 50 разів. Головними відвідувачами туристичних місць є подорожуючі з країн, таких як США, Австралія, Велика Британія та Японія [14, с. 165]. Серед популярних напрямків подорожей зазначаються Канарські острови, індійський штат Гоа, дикі ліси, Антарктида, поїздка до Парижу на бал Людовика XIV та тури в середньовічну Шотландію. З початку 21 століття спостерігається зростання популярності зеленого туризму, особливо сільського туризму. Це пов'язано з бажанням туристів відпочити від індустріалізованих районів і сприяти соціально-економічному розвитку сільських територій. Сімейний туризм і

дитячий туризм з освітніми та рекреаційними цілями також стали більш активними через різноманітність потреб.

Корпоративний туризм є формою подорожей, що відповідає потребам групи працівників, надаючи їм можливість відкрити для себе навколишнє середовище та самопізнання як особистостей і команди. Цей вид туризму здатний забезпечити учасникам незвичайні ситуації під час подорожі, що сприяє їхньому особистісному та командному розвитку, а також сприяє формуванню спільного корпоративного духу. Тури вихідного дня та спеціалізовані тренінги є поширеними і допомагають розвивати професійну компетентність, нейтралізувати напруженість у відносинах у колективі та будувати між особистісні стосунки у неформальній обстановці. У світовому туристичному сегменті корпоративного туризму виділяються три провідні компанії: «American Express», «ВІЧ» та «Carlson Wagonlit Travel». Вони спеціалізуються на наданні послуг корпоративним клієнтам і забезпечують високий рівень обслуговування та індивідуальний підхід до потреб кожного замовника.

Завдяки інтеграційним процесам в Європі, розвитку транспортних систем і телекомунікацій, туристи отримали можливість скоротити час, що витрачається на подорожі, і зробити пізнання світу основною складовою суспільного життя. Починаючи з другої половини 20-го століття, зросли доходи і тривалість відпустки, що зробило туризм необхідністю для широкого загалу. Пляжний відпочинок став найпопулярнішою формою туризму, а тематичні парки, зокрема Діснейленд, стали новими туристичними атракціями. Значний розвиток отримала готельна індустрія, що привело до формування моделей організації готельного бізнесу, як зазначають Л. М. Устименко та І. Ю. Афанасьєв.

Перша - модель «Ritz» (Рітца), що базується на європейських традиціях та аристократизмі[21, с. 7-11].

Друга модель, яка розглядається, є «Holiday Inn», що з'явилася в США і ґрунтується на гнучкості у задоволенні потреб клієнтів, високих стандартах обслуговування, єдиному стилю та дизайну готелю, гнучких цінових

пропозиціях, наявності лаунжів, конференц-залів і спеціальних номерів для постійних гостей. Зараз ці готельні мережі контролюють понад 50 відсотків усіх готельних номерів у світі.

Третя модель-незалежний готельний ланцюг, який базується на об'єднанні готелів під єдиним брендом відповідно до певних стандартів, незалежно від країни, в якій вони розташовані, зберігаючи при цьому індивідуальну фінансово-економічну незалежність. У другій половині 20 століття теоретичне осмислення процесів і методів відновлення психофізіологічних сил людини стало спеціальним предметом дослідження науки, відомої як рекреація. Ця наука є міждисциплінарною галуззю науки про відпочинок, зміцнення та відновлення здоров'я, що включає процеси фізичного, соціального та психологічного самовдосконалення людини в процесі її адаптації до навколишнього середовища, яке постійно змінюється. Сферою дослідження рекреації є сфера дозвілля, яка включає широкий спектр процесів, що відбуваються під час вільного часу людей і спрямовані на здоров'я, навчання, спорт, культуру та розваги. Вчені, такі як В. К. Мамутов, О. І. Амоша та Т. М. Дементьева, описують рекреацію як активну діяльність, яка відбувається на спеціальних територіях поза місцем проживання і має на меті забезпечення оздоровлення, пізнання, спорту, культурного розвитку та розваг. У багатьох країнах світу туризм є найприбутковішою та швидко розвиваючоюся галуззю, що є основним джерелом бюджетних надходжень. Туризм має прямий вплив на розвиток практично всіх економічних секторів, включаючи промисловість, торгівлю, будівництво, транспорт, сільське господарство, сферу побутових послуг та малий і середній бізнес, і виступає каталізатором соціально-економічного прогресу країни. Для ефективного управління розвитком туризму в країні необхідно провести аналіз факторів, що впливають на рівень розвитку туристичної галузі та визначити її особливості, які потрібно враховувати при розробці та впровадженні ефективних заходів для підвищення економічної ефективності туризму.

Стан і перспективи розвитку

Розвиток туристичної галузі є одним із пріоритетних напрямків розвитку культури та економіки України. Однак, у зв'язку зі складною політичною та економічною ситуацією в країні, розвиток туризму затримується [2, с. 77]. Невизначеність ситуації створює перешкоди для потенційних іноземних туристів, тому першочерговим завданням для поліпшення ситуації є впровадження ефективної інформаційної політики, спрямованої на створення позитивного іміджу країни. Для досягнення цієї мети, першочерговим завданням є впровадження відповідної інформаційної політики, спрямованої на позитивне представлення країни. Важливим трендом, що сильно впливає на реформування туристичної галузі, є процес європейської інтеграції України. Крім того, глобалізація має значний вплив на сучасний етап розвитку туризму, оскільки політичні сили прагнуть відповідати образу лідерів. Вплив європейської інтеграції також відчувається у діяльності державних органів [73, с. 100]. Однак, хоча існує певна підтримка євроінтеграційних тенденцій, виникають сумніви щодо їх позитивного спрямування. Деякі проблеми, такі як бар'єри і труднощі в бізнесі, продовжують існувати, а позитивні реформи не були належним чином впроваджені. Крім того, спостерігається відсутність позитивних змін у залученні інвестицій та виділенні бюджетних коштів на соціальні програми, спрямовані на розвиток туризму. Для досягнення швидкого розвитку туристичних підприємств, підвищення їх продуктивності та визначення пріоритетності цього сектору, важливо вирішити питання, які потребують негайної державної підтримки та регулювання.

Існує декілька основних факторів, які гальмують розвиток туристичного сектору України. Серед них можна виділити:

- ✓ Нестабільна політична ситуація в країні та військові конфлікти, що створюють негативний вплив на імідж країни та відлякують потенційних туристів;
- ✓ Недостатнє регіональне регулювання туристичної галузі, що призводить до непослідовності в правових актах та втрати потенційних можливостей для розвитку сектору;

- ✓ Брак рекламної інформації про Україну за кордоном, що обмежує свідомість потенційних туристів про туристичні можливості країни та ускладнює привабливість для іноземних відвідувачів;
- ✓ Високе податкове навантаження, що стає перешкодою для потенційних інвесторів, які бажають вкласти кошти в туристичний сектор України;
- ✓ Недостатній рівень кваліфікації працівників туристичного сектору, що впливає на якість надання послуг та обмежує конкурентоспроможність України в міжнародному туристичному ринку;
- ✓ Обмежена кількість готелів, які відповідають міжнародним стандартам, що призводить до недостатньої готельної бази та обмежує можливості для залучення туристів.

Протягом останніх років, однією з головних перешкод для ефективного розвитку туристичного сектору в Україні була недостатня розвинутість туристичної інфраструктури [76]. Наявність якісних та сучасних туристичних об'єктів і послуг є ключовим фактором привабливості для відвідувачів. Створення нових залізничних та повітряних сполучень відіграє важливу роль у розвитку стратегічних туристичних напрямків країни, забезпечуючи зручність та доступність для туристів.

Також, іншою значною проблемою є технологічна відсталість у туристичному секторі. Впровадження новітніх технологій та інноваційних рішень, таких як електронне бронювання, онлайн-сервіси та цифрові маркетингові стратегії, має великий потенціал для покращення якості та ефективності туристичних послуг. Продуктивне використання технологічних ресурсів може сприяти залученню більшої кількості туристів та покращенню конкурентоспроможності України на світовому туристичному ринку. Туристичні технології, поширені в розвинених країнах, рідко використовуються в Україні. Туристичні технології, визнані в розвинених країнах, такі як електронні інформаційні каталоги готелів, списки транспорту та вартість послуг, рідко використовуються в Україні. Однак український сектор інформаційних технологій (ІТ) останнім часом пройшов значне оновлення, і ця можливість слід активно використовувати, щоб підвищити його рівень

обслуговування клієнтів на міжнародному рівні. Використання ІТ-рішень у туризмі може допомогти вдосконалити туристичні послуги, забезпечити зручність та ефективність для відвідувачів. Для отримання більш глибокого розуміння передумов динамічного розвитку туризму в Україні та виявлення негативних процесів, необхідно провести детальний аналіз стану туристичного ринку. Це дозволить оцінити поточні тенденції, виявити проблемні аспекти, а також визначити можливості та потенціал для подальшого розвитку галузі. Аналіз стану туристичного ринку допоможе визначити стратегічні напрямки розвитку та прийняти ефективні рішення для поліпшення ситуації у туристичній сфері. У 2014 році в Україні спостерігалось зменшення туристичного потоку на 20%. Згідно з інформацією, наданою Державною службою статистики, кількість клієнтів туристичних агентств скоротилася до 2,4 млн, що становить зниження порівняно з 2013 роком, коли послугами фахівців з туризму скористалися понад 3 млн українців. У 2014 році учасники ринку продали путівок на загальну суму 10,7 млрд грн., але кількість придбаних українцями путівок зменшилася на 50% (з 1,35 млн у 2013 році до 884 000 у 2014 році), при цьому вартість путівок зросла на 15% (з 9,33 млрд грн. у 2013 році). Основною причиною цього явища є девальвація гривні, оскільки більшість витрат учасників туристичного ринку здійснюється у іноземній валюті. У 2014 році найбільший спад відчув сектор внутрішнього організованого туризму, а кількість туристичних путівок, проданих українськими туристичними агентствами, зменшилася з 537 000 до 322 000, що становить зниження на 45% протягом року. З іншого боку, кількість українців, які відпочивали на курортах країни, зросла на 30-45% у 2014 році [75].

За останні роки зростає кількість людей, які вважають більш перевагою проводити свою відпустку вдома і самостійно організовувати свої святкування, уникнувши залучення спеціалізованих компаній. Львів займає лідируюче місце у списку популярних місць для відпочинку, за ним у літній період слідують Закарпаття та Одеса. Незважаючи на занепокоючу динаміку, коли кількість виїзних туристів перевищує кількість в'їзних туристів (див. Рисунок 1), за даними Державної прикордонної служби, в 2016 році було зафіксовано 13,6

мільйона іноземних гостей, що на 5,6% більше, ніж у 2015 році. Кількість туристичних прибуттів в Україну продовжує зростати.

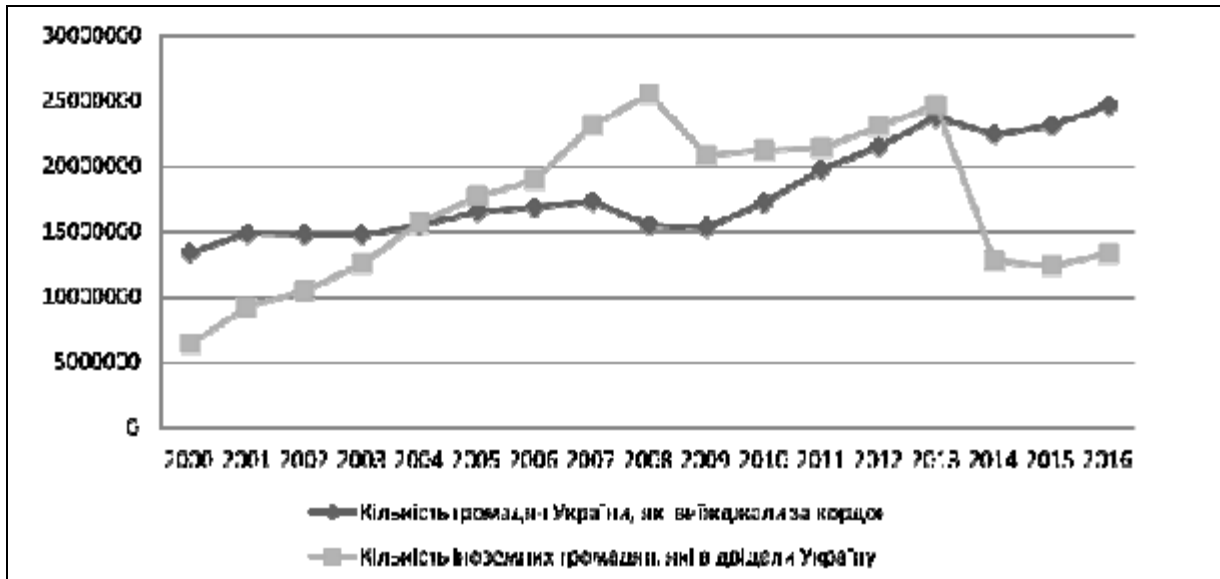

Рис. 1.1. Динаміка в'їзного та виїзного туризму в Україні [64]

Згідно з останнім Звітом про конкурентоспроможність туризму за 2017 рік, Україна розташовується на 88-му місці серед 136 країн у Давоському індексі туристичної привабливості Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ). У той же час, що стосується рівня безпеки, Україна входить до групи топ-10 найбезпечніших іноземних країн, разом з Пакистаном, Нігерією, Венесуелою, Єгиптом, Кенією та Гондурасом.

За даними, врахованими у рейтингу, в Україні спостерігаються певні тенденції. Враховуючи фактори, такі як наявність збройних конфліктів, рівень злочинності та загроза тероризму, Україна займає 88-ме місце з 136 країн у Давоському індексі туристичної привабливості Всесвітнього економічного форуму (ВЕФ). Однак експерти відзначили високі стандарти гігієни в країні, що привело до включення України до топ-10 країн з найкращими гігієнічними стандартами. Україна також відзначається своєю доступністю в ціновому плані, посідаючи 45-е місце за рівнем цін, що робить її найбільш доступною для європейських туристів. Однак, в інших аспектах Україна займає нижчі позиції. Наприклад, за міжнародною відкритістю вона розташувалася на 78-му місці, а в питаннях екології – на 98-му місці. Також, Україна має обмеження в розвитку

авіаційної, портової та наземної інфраструктури, займаючи відповідно 79-е та 81-е місця. У сфері туристичних послуг Україна посідає 71-е місце, а за культурними ресурсами – 51-ше місце. Щодо рівня інвестицій у туристичний сектор, Україна знаходиться на 124-му місці.

Україна розпоряджається розкішними природними, рекреаційними та історико-культурними ресурсами, які відкривають широкі перспективи для розвитку туризму на світовому рівні. Відповідно, туризм може стати важливим галуззю, яка забезпечує значні доходи для бюджету країни. Україна має всі потенціальні можливості для перетворення на привабливу туристичну дестинацію світового масштабу, де туризм займає значну частку у формуванні бюджетних надходжень.

Для розробки стратегії розвитку туристичного регіону необхідно зосередитися на наступних аспектах:

- ✓ Захист туристичних ресурсів, щоб зберегти їх природну красу та цінність;
- ✓ Удосконалення нормативно-правової бази, щоб забезпечити ефективне управління туристичною галуззю та захист прав туристів;
- ✓ Створення сприятливих економічних умов для розвитку туризму, що включає стимулювання інвестицій та підтримку підприємницької діяльності в галузі;
- ✓ Надання пільг та підтримки для організації туристичної робочої сили, що сприятиме розвитку туристичної інфраструктури та покращанню якості обслуговування;
- ✓ Залучення інвестицій для розвитку туризму, які сприятимуть модернізації та розширенню туристичної інфраструктури;
- ✓ Стимулювання конкуренції серед туристичних підприємств, що сприятиме покращанню якості послуг та розширенню вибору для туристів;
- ✓ Забезпечення безпеки туристів шляхом впровадження відповідних заходів та стандартів безпеки;
- ✓ Участь у міжнародних програмах розвитку туризму, що сприятиме обміну досвідом та привертанню іноземних туристів;

Заохочення іноземних інвесторів до вкладення коштів в українську економіку передбачає проведення ряду соціально-економічних реформ і поліпшення інвестиційного клімату в країні. Крім цього, важливо активно інформувати іноземних туристів про доступні рекреаційні можливості шляхом проведення ефективних маркетингових заходів. Пріоритетними цільовими ринками для залучення іноземних туристів можуть бути Китай, Катар, ОАЕ, Саудівська Аравія та Кувейт.

Щоб зробити туристичний сектор України більш привабливим, необхідно надати національні податкові пільги власникам туристичної інфраструктури. Наприклад, багато розвинених європейських країн знизили ставки ПДВ для такого бізнесу; ставка ПДВ на рівні 5-10 % значно підвищила б інвестиційну привабливість об'єктів в Україні [74, с. 73]. Внесення змін до податкового режиму не призведе до втрати бюджетних ресурсів, а навпаки, сприятиме поповненню бюджету шляхом повернення інвестицій. Це буде стимулом для приваблення інвесторів в Україну. Також важливо постійно моніторити туристичні потоки, щоб визначити, які країни, регіони та держави є популярними серед туристів. Моніторинг туристичних потоків є постійним процесом, що вимагає уваги.

1.4. Туристичні ресурси як основа формування туристично-рекреаційних систем.

Туристичний потенціал охоплює комбінацію природних та людських факторів, які характеризують певний регіон, а також умови, можливості та ресурси, необхідні для створення туристичних продуктів і реалізації туристичних турів, екскурсій та програм. Структура туристичного потенціалу регіону включає дві основні групи ресурсів - природні, культурні та історичні, а також туристичну інфраструктуру, яка включає розміщення, харчування та напої, транспорт, розваги та інші складові. Ці ресурси і інфраструктура пов'язані з підгрупами соціально-економічних ресурсів, таких як праця, інформація, управління, матеріали та технології. Важливими факторами

розвитку туристично-рекреаційного потенціалу регіону є баланс ресурсів, їх розмір, структура, динаміка та джерела формування [24, с. 27].

Деякі дослідники у своїх роботах використовують термін «туристично-рекреаційні ресурси» для опису комплексу природних та створених людиною ресурсів, замість окремих категорій «туристичний потенціал», «туристичні ресурси» та «рекреаційні ресурси» [37]. Це свідчить про постійне вдосконалення понять, пов'язаних з сферою туризму та рекреації, у процесі розвитку туристичної галузі. У науковій спільноті спочатку було прийнято використовувати категорію «рекреація» (рекреаційна діяльність, рекреаційні ресурси), але з часом з'явилася комплексна концепція, яка об'єднала різні сфери діяльності в єдиний туристично-господарський комплекс [44].

Безсумнівно, туристичні ресурси є основою для створення туристично-рекреаційних можливостей. Наявність мінеральних джерел, пам'яток історії та культури, або сприятливих кліматичних умов на певних територіях привертає увагу туристів. Це пояснюється тим, що подорожуючи за межі свого звичайного місця проживання, люди мають можливість змінити своє оточення. Навіть без наявності комфортного проживання може бути розроблена якісна туристична інфраструктура [44]. Однак, для досягнення високого соціально-економічного ефекту в розвитку туризму необхідно вжити такі заходи, як територіальний розвиток та розвиток матеріально-технічної бази туризму.

Орієнтоване на раціональне використання туристичних ресурсів, що привертають увагу та задовольняють потреби подорожуючих, є основою туризму. Наявність туристичних ресурсів є невід'ємною умовою існування туризму. Розвиток туризму у будь-якому регіоні передбачає наявність достатньої кількості туристичних ресурсів. Під терміном «ресурси» ми розуміємо матеріальні цінності, запаси та доступні ресурси, які можуть бути використані залежно від потреб.

Повний спектр ресурсів, що є основою економічного зростання та розвитку туризму, включає наступні елементи:

- Природні ресурси, такі як земля, вода, ліси та інші, які можуть бути використані для рекреації та туризму;

- Капітал, включаючи фінансові ресурси, які можуть бути інвестовані у туристичну інфраструктуру та розвиток туристичних послуг;
- Людські ресурси, включаючи трудовий потенціал, необхідний для функціонування та обслуговування туристичної галузі;
- Підприємницька орієнтація та ідеї, що стимулюють підприємницьку діяльність у сфері туризму та сприяють розвитку нових туристичних продуктів та послуг;
- Інновації, які сприяють впровадженню нових ідей, технологій та підходів у туристичну галузь, забезпечуючи її постійне вдосконалення та конкурентоспроможність;
- Інформаційні ресурси, включаючи дані, знання та комунікаційні технології, які сприяють ефективному управлінню туристичною діяльністю, маркетингу та залученню туристів[45, с.118].

Я поділяю погляд багатьох дослідників, згідно з якими терміни «туристичний ресурс» і «рекреаційний ресурс» можна вважати синонімами. Тому поєднання термінів «рекреаційний турист», «туристичний відпочинок» і «туристичний курорт» слід розглядати не як окремі категорії ресурсів, а як додаткові описові фрази. Для розуміння туристичних ресурсів як джерела економічної діяльності найбільш точним є визначення Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО). Рекомендується включати та визначати такі елементи туристичних ресурсів як природні і енергетичні ресурси, інституційні, політичні, правові та адміністративні аспекти, різноманітні товари і послуги, компоненти туристичної інфраструктури, а також транспорт та обладнання. Туристичні ресурси можуть бути розглянуті з різних поглядів, враховуючи попит, людські фактори, економічну та фінансову діяльність, а також соціальні фактори [21, с.42]. Визначення та інтерпретація терміну «туристичні ресурси» мають широкий спектр, а номенклатура таких ресурсів може бути майже нескінченною» [26, с.74].. За поглядом О. О. Любіцевої та нами, найбільш придатним є таке визначення: туристичні ресурси - це складова туристично-рекреаційного потенціалу конкретної території, яка входить до формування туристичного продукту та повинна бути реалізована згідно з метою туризму.

Використання туристичних ресурсів стає корисним тільки в поєднанні з різними видами ресурсів, що сприяють досягненню поставлених цілей, тобто з ресурсами, які входять у склад туризму як цілісної системи або підсистеми.

Деякі фахівці висловлюють думку, що туристичний ресурс не може існувати незалежно від певних умов:

- 1) туристів, які ним користуються;
- 2) існування та доступності туристичного ресурсу;
- 3) особливий знак або образ, який робить туристичний ресурс особливим [39, с.177].

Оскільки туристичні ресурси дуже різноманітні, необхідна їх класифікація та структурування.

Професор О. О. Любіцева використовує декілька методів для розподілу туристичних ресурсів на категорії:

- 1) Внутрішній - відповідно до об'єктивної природи ресурсу;
- 2) Операційний – за характером туристичного використання;
- 3) Атрактивні – залежить від ступеня та форми участі в туристичній діяльності;
- 4) Ціннісна – базується на унікальності ресурсу;
- 5) Функціональна – базується на стані туризму, унікальності ресурсу та складності його використання;
- 6) Еколого-економічний – базується на споживчій цінності ресурсу [26, с.76];

Проте, ці методи не можуть охопити всі різноманітні схеми класифікації туристичних ресурсів, які можна знайти в науковій літературі. Однією з найбільш популярних є класифікація туристичних ресурсів, запропонована польським дослідником М. Труассі та французьким вченим П. Дефером. Згідно з класифікацією М. Труассі, туристичні ресурси поділяються на ті, що створені людською працею, і ті, що природно виникають без втручання людини.

Туристичні ресурси можна класифікувати наступним чином:

1. Природні ресурси туризму, які включають кліматичні умови, погоду, ландшафти, моря, річки та ліси. Ці ресурси розглядаються як потенційний туристичний потенціал.
2. Туристичні ресурси, створені людською працею, такі як архітектурні споруди, пам'ятники та твори мистецтва. Вони є об'єктом виставок та екскурсій.
3. «Додаткові» туристичні ресурси, що виникають внаслідок людської діяльності у сфері туристичних послуг. Згідно з М. Труассі, до цієї категорії належать туристична інфраструктура та підприємства, які приймають туристів і надають різноманітні послуги.

Підхід П. Деферна до класифікації туристичних ресурсів відрізняється від М. Труассі. Він включає до складу туристичних ресурсів об'єкти прийому та обслуговування туристів. Згідно з класифікацією П. Деферна, всі туристичні ресурси поділяються на чотири групи, кожна з яких має свої особливості:

- 1) Гідром-ресурси, що включають в себе водні ресурси.
- 2) Phytom (Фітом) – природні туристичні ресурси, включаючи земельні угіддя.
- 3) Нацу (Літо) - все, що створено людською працею і само по собі або через свою привабливість привертає туристів.
- 4) Людські туристичні ресурси «за Герасименком». Цю групу становить будь-яка людська діяльність, яка приваблює туристів, незалежно від оточуючого середовища.

О. Бейдик пропонує класифікацію рекреаційно-туристичних ресурсів, яка включає такі групи:

1. Природно-географічні ресурси, які включаються до категорії рекреаційно-туристичних ресурсів на основі природних та географічних особливостей.
2. Природні та антропогенні ресурси, що об'єднують як природні, так і штучно створені об'єкти, які використовуються для рекреації та туризму.
3. Соціально-історичні ресурси, які відображають культурну та історичну спадщину певної території та привертають туристів.

4. Суперпункти, які підлягають рейтингуванню туру (SuperPoints), що охоплюють особливо привабливі для туристів об'єкти або місця, які відрізняються унікальністю або особливими характеристиками.

Ця класифікація розроблена О. Бейдиком враховує різноманітні аспекти та види рекреаційно-туристичних ресурсів, що можуть бути використані для подорожей та відпочинку.

Суперпоінт-тур - це обмежена просторово територія, яка може бути антропогенного або природного походження і володіє унікальним поєднанням природних компонентів (різноманітність ландшафту). Крім того, вона має значну соціальну історію, яка пов'язана з подіями, що відбувалися в її межах або візуально сприймається в просторі, згідно з дослідженнями О. Бейдика[7].

Це концепт суперпоінт-туру відображає обмежену територію з унікальними природними елементами та соціокультурною спадщиною, яка надає особливий інтерес для туристів

Як правило, більшість класифікацій виділяють у їх структурі дві основні складові-природні та антропогенні, які поділяються на кілька компонентів. Туристичні ресурси представляють собою різноманітні природні та антропогенні ресурси, які доступні для використання в рекреаційних, туристичних та оздоровчих цілях на відповідних територіях і задовольняють різноманітні потреби туристів[8]. Успішний розвиток туристично-рекреаційної діяльності на певній території залежить від наявності різноманітних природних ресурсів, які мають значну вагу. Ці ресурси включають грязьові джерела, пам'ятки історії та культури, сприятливі кліматичні умови та привабливі ландшафти. Вони складають основу для розвитку туризму та рекреації і виконують різноманітні функції. Потенційне використання цих туристичних ресурсів має важливе значення для відновлення фізичного та духовного благополуччя людей. Природні туристичні ресурси слід розглядати як активні ресурси, які сприяють поліпшенню добробуту людей. Вони можуть включати окремі природні елементи або цілі природні комплекси. Антропогенні туристичні ресурси суттєво відрізняються від природних, але відмежування між ними є умовним, оскільки туристичні дестинації часто поєднують в собі

елементи обох типів ресурсів. Прикладом ресурсів, що мають антропогенне походження, але підлягають впливу природних законів, можуть бути штучні водосховища. Вони створюються людиною, але їх подальше використання та розвиток залежить від нормальної функціонування природних процесів. У деяких туристичних дестинаціях домінування антропогенних ресурсів призвело до появи і розвитку культурного, освітнього, ділового та релігійного видів туризму[38]. Однією з важливих особливостей туристичних ресурсів є їх здатність зберігати свої корисні властивості навіть після використання туристами, і вони стають необхідним ресурсом для функціонування туризму. Використовуючи ці ресурси, можна створювати різноманітні природні туристичні продукти та сприяти розвитку туристичної індустрії. Тим самим, туристичні ресурси є основою для рекреаційних та туристичних діяльностей.

1.5. Геопросторове дослідження туристично-рекреаційного потенціалу.

Метою геопросторового дослідження туристично-рекреаційного потенціалу є аналіз і вивчення просторових характеристик туристичних та рекреаційних об'єктів, їх розташування, взаємозв'язків та впливу на туристичну діяльність. Цей підхід допомагає краще зрозуміти потенціал туризму та рекреації в конкретній географічній області шляхом аналізу географічних особливостей та впливу на туристичну індустрію.

У дослідженні геопросторового потенціалу туристично-рекреаційних ресурсів використовуються такі методи:

1. Картографування: за допомогою географічних інформаційних систем (ГІС) та спеціалізованого програмного забезпечення створюються карти туристичних та рекреаційних об'єктів, визначається їх розташування, аналізується взаємодія та просторові залежності між ними.
2. Аналіз просторових даних: застосовуються методи статистичного аналізу та моделювання для виявлення та оцінки географічних залежностей між туристичними об'єктами, інфраструктурою та іншими факторами, що впливають на розвиток туризму та рекреації.

3. Територіальний аналіз: досліджуються територіальні особливості, земельне використання, вплив природних та культурних ресурсів на туристичну діяльність, визначаються потенційні зони для розвитку туризму та рекреації.
4. Оцінка екологічного впливу: проводяться дослідження екологічних наслідків туристичної діяльності та розробляються заходи збереження та сталого використання природних ресурсів.
5. Соціологічні дослідження: включають опитування, анкетування та аналіз думок та попиту туристів, місцевого населення та інших зацікавлених сторін щодо туристично-рекреаційного потенціалу, виявлення потреб та переваг, а також встановлення тенденцій.

Ці методи дозволяють детально вивчати та аналізувати географічні особливості туристично-рекреаційних ресурсів та їх взаємодію з навколишнім середовищем і соціальними факторами, сприяючи кращому розумінню та раціональному використанню цього потенціалу для розвитку туризму та рекреації [29].

Для оцінки туристично-рекреаційного потенціалу, запропонованого М. В. Гудковським, використовується наступна формула:

$$TPR = (|P| + |KI| + |SE| + |TB|) - (|NF| + |ES|), (1)$$

У цій формулі:

P представляє натуральний блок.

KI відображає культурно-історичні ресурси;

SE – описує соціально-економічні умови;

TB – враховує туристичний блок;

NF – представляє несприятливий фактор;

ES – відображає екологічну ситуацію.

Ця формула дозволяє оцінити туристично-рекреаційний потенціал шляхом врахування різних компонентів, таких як природні ресурси, культурно-історичні аспекти, соціально-економічні умови, туристична інфраструктура, а також врахування негативних факторів, таких як екологічна ситуація.

Для оцінки туристичних ресурсів рекомендується використовувати комплексний підхід, який включає два додаткових блоки: «кадастр туристичних ресурсів» та «сертифікацію туристичної дестинації». Методологія комплексної оцінки національних туристичних ресурсів та окремих територіальних одиниць є необхідною. Окрім розподілу туристичних дестинацій на регіональному рівні, необхідно враховувати результати їх комплексної оцінки. Згідно з рекомендаціями О. О. Бейдика, аналіз та оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів регіону здійснюються за семи складовими: суспільно-географічним, природним, природно-гуманітарним, архітектурно-історичним, інфраструктурним, біосоціальним та подвійним блоками. Для кожної з цих складових рекомендується розробити власну методологію та методику дослідження[7, с. 223].

Для дослідження сфери послуг використовується вискоєфективний науково-практичний інструмент - метод аналізу регіональних відмінностей у показниках, які відображають рівень розвитку та особливості окремих галузей регіону і населення в цілому. Однак на сьогоднішній день аналіз підходів обмежений, оскільки існуючі методи часто є суб'єктивними та не дають можливості отримати повну оцінку туристично-рекреаційного потенціалу обраної дестинації.

РОЗДІЛ 2

СИСТЕМА РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

2.1. Загальна характеристика системи

Туристично-рекреаційний потенціал України має значний потенціал для становлення туристичною дестинацією світового рівня. Шляхи розвитку вітчизняного туристичного продукту на світовому ринку та участі у глобальному інформаційному просторі, а також обмін кращими практиками в управлінні туризмом можуть бути знайдені шляхом розвитку міжнародних зв'язків. Геополітичне положення України між Європою та Південною Європою, а також між Європою та Кавказом має важливе стратегічне значення. Наявні природно-рекреаційні ресурси, що включають геологічні системи, об'єкти та явища природи з певними характеристиками, разом з існуючими об'єктами та матеріальними ресурсами, доступними для конкретних людей у певний час і сезон, можуть бути використані для відпочинку та покращання здоров'я.

Рис. 2.1. Природні рекреаційні та туристичні ресурси в Україні [61].

Україна має потенціал для розвитку туризму та рекреації, і може стати значущим сектором економіки та вагомою учасницею європейського туристичного ринку, оскільки володіє всіма необхідними умовами та ресурсами. Найважливішими рекреаційними ресурсами України є термальні джерела (мінеральні води, грязі та озокерит), клімат, ландшафт, пляжі та освітні ресурси. У всіх основних курортних групах України доступні мінеральні води, і серед них є особливо унікальні та мають світове значення. Серед таких вод можна виділити Миргородську, Куяльник, Поляну Квасову, Березівську мінеральну воду, а також «Нафтуся» та радонові води. Інтенсивно розробляються сірчисті, залізисті, миш'яковисті та інші мінеральні лікувальні води. Україна має один з найбагатших курортних ресурсів у світі. Найбільші курорти України знаходяться в Карпатах, особливо на Прикарпатті. В Україні можна знайти понад 200 мінеральних джерел і свердловин, серед яких особливо визначається бренд «Нафтуся» зі штаб-квартирою в Торкавці, який займає провідну позицію у цьому регіоні.

Поділля – важливий курортний регіон, який має 10 родовищ і 16 мінеральних джерел. Сьогодні тут діють курорти в Зарічках (Тернопільська область) та Хмільнику (Вінницька область). Україна має найбільші у світі невичерпні запаси лікувальних грязей. Вони складаються з відкладень морських заток, боліт та озер з різними природними формами рельєфу та лікувальними властивостями. В цих грязях присутні вода, мінерали та органічні компоненти. Відомими грязьовими курортами в Україні є Бердянськ, Євпаторія та Хаджибей. Україна має ідеальні кліматичні ресурси для відпочинку. Літо м'яке, зима не надто холодна, а сніг випадає постійно. Україна має різноманітний клімат, який є однією з особливостей країни. Наприклад, в низинах Карпатських гір середньорічна температура схожа на ту, що в субарктичній зоні (0°C), тоді як на південному узбережжі Криму (+12,5°C) вона сягає середземноморського рівня, подібного до узбережжя Франції. Крім того, в Україні багато ландшафтних та рекреаційних ресурсів, що додає багатство та різноманітність краєвидам. Рельєф країни характеризується розчленованістю з мальовничими пагорбами, плато та височинами, які часто є місцем

розташування археологічних пам'яток. У цьому відношенні виділяється Правобережжя. Поєднання кліматичних і ботанічних ресурсів регіону є унікальним не лише в Європі, але й у світі (Словечан-Оворт, Мізоцькі гори, Канівські гори, Товтори, Харгори, Розточата та ін.).

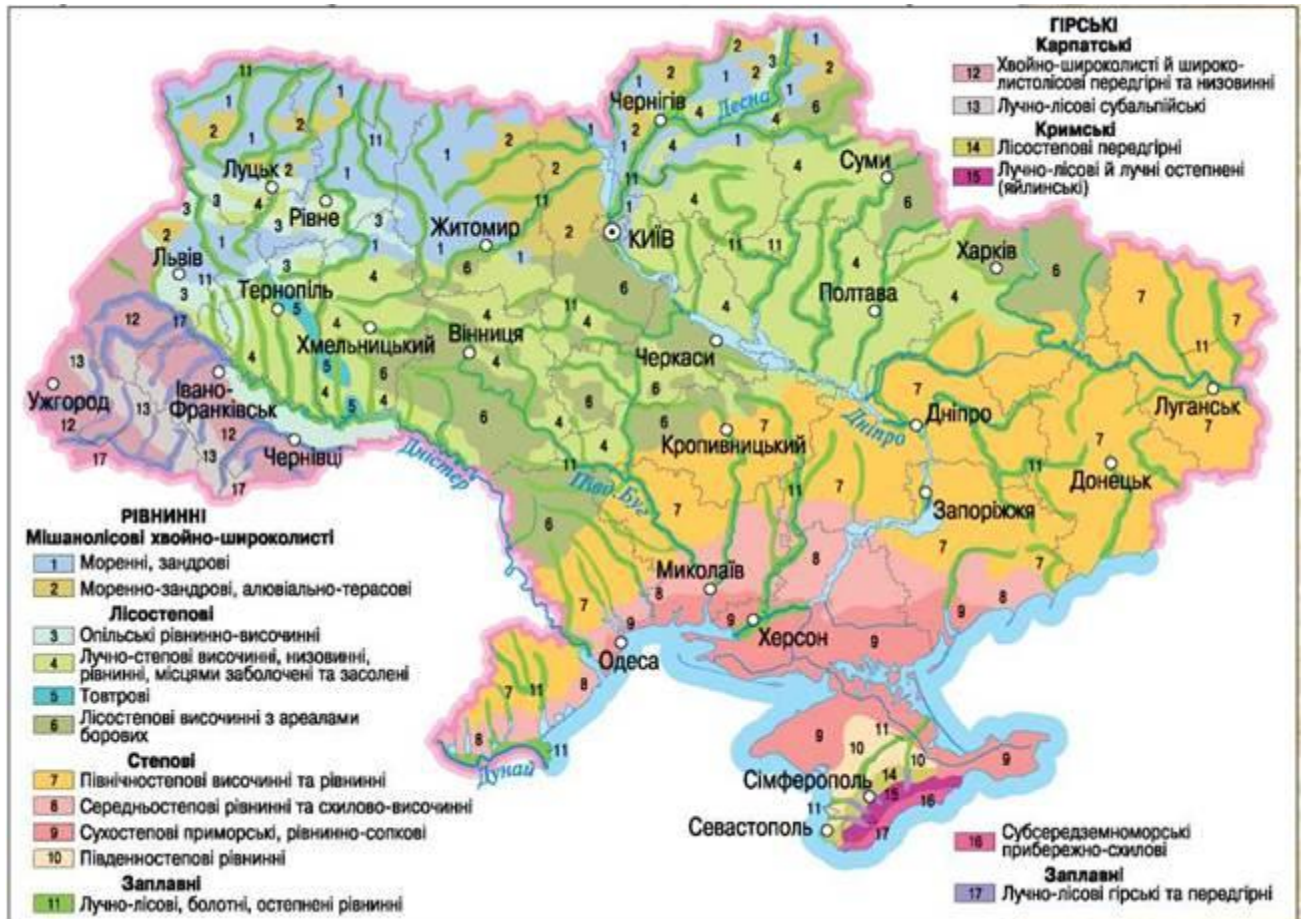

Рис. 2.2. Ландшафтна карта України [61].

Рекреаційні ресурси України, такі як пляжі, природні заповідники та печери, мають велике значення на світовому рівні. Пляжі України знаходяться в прибережних регіонах Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької, Донецької областей та на Кримському півострові. Країна володіє одними з найбільших печер у світі, які, за наявності сприятливих умов, можуть стати міжнародними рекреаційними та туристичними центрами. Печери розташовані в трьох регіонах: Поділля-Буковина (Тернопільська, Хмельницька, Чернівецька, Львівська та Івано-Франківська області), Крим та Карпати. Україна має більше 70 000 пам'яток історії та культури, понад 12 000 з яких є особливо цінними для туризму і представляють собою визначні зразки монументального мистецтва,

які починаються з 3 століття. Історичні та архітектурні пам'ятки розподілені по всій території України, проте більшість з них знаходиться в західній частині країни, зокрема в областях Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській, Смілянській, а також в Республіці Крим. На сході та півдні країни також менше будівель. Через пізній розвиток регіону найстаріші з них датуються 17 століттям. У Львові та Львівській області знаходиться найбільша кількість історичних та архітектурних пам'яток, їх кількість сягає 2500. Особливу цінність представляють архітектурні комплекси на площі Ринок (XV - XIX ст.), вулиці Вірменській (XIV - XIX ст.) та вулиці Руській. Серед них виділяються соборні ансамблі церкви Успіння Богородиці (XVI - XVII ст.), Святоюрської церкви (XVII ст.) та Вірменської церкви (XIV - XVIII ст.), які мають велике значення для європейського мистецтва. Також варто зазначити Домініканський костел (XVIII ст.). Київ, як друге за величиною місто в Україні, має понад 1500 будівель і пам'яток. Серед них особливу цінність мають Золоті ворота (1037 р.), Софійський собор (1037 р.), Видубський монастир (XI ст.) та Києво-Печерська лаврська обитель (XI ст.), які відносяться до періоду Київської Русі. Кам'янець-Подільський є містом-заповідником і займає третє місце в Україні за кількістю пам'яток архітектури, їх кількість перевищує 150. Особливо цінними є старі фортеці (XI - XVIII ст.), церкви, каплиці, житлові та громадські будівлі. Також в Україні збереглися пам'ятки, пов'язані з колонізацією Причорномор'я давніми греками. Це городище Ольвія в Миколаївській області, Херсонес Таврійський у Криму та Пантікапей. Територія України часто піддавалася нападам іноземних загарбників, що призвело до будівництва багатьох важливих європейських фортець і укріплень, найціннішими з яких є Ужгород, Кременець, Луцьк та Острів.

В останні роки в Україні спостерігається активний розвиток подієвого туризму, зокрема використання ресурсів сімейного туризму. Серед найпопулярніших подій можна виділити такі: Джазовий фестиваль Fumolina Odessa Koktebel, Таврійські ігри у Новій Каховці, фольклорний фестиваль «Шешори», Національний Соротинський ярмарок «Казантип», Всеукраїнський фестиваль популярної танцювальної музики «ТарасБульба», Чорноморські ігри,

Дні міст України (включаючи День Києва), Червоні вулиці, Всеукраїнський молодіжний фестиваль «Перлини сезону», Міжнародний гуцульський фестиваль Kiev Music Fest, Молодіжний музичний форум, Прем'єра сезону, Київська молодіжна музична трибуна. Також популярними є футбольні матчі національних збірних та клубів, матчі Ліги чемпіонів, Кубка УЄФА та інших турнірів, такі як Кубок Делюгіна та Кубок Вадима Гетьмана. Крім того, відбуваються ралі (наприклад, PRIME Yalta Rally 2008) та концерти з участю 35 українських та міжнародних зірок. Сучасне українське мистецтво представлено в Pinchuk Art Centre, а також проводяться міжнародні та національні виставки[23].

2.2. Структура та особливості функціонування регіональних систем рекреаційно-туристичного потенціалу.

У сучасному етапі розвитку туризму та рекреації в Україні та її регіонах спостерігається значний вплив на економічний розвиток. Цей феномен привернув увагу багатьох дослідників, які цікавляться формуванням та розвитком туристично-рекреаційної сфери в регіонах. Попит на туристично-рекреаційні послуги постійно зростає, що сприяє привабливості нових ресурсів та інвестицій. Одним з основних завдань полягає у покращенні якості туристично-рекреаційних послуг у регіоні. У науковій літературі використовуються різні терміни для опису туристично-рекреаційної сфери, такі як «туристично-рекреаційна система», «регіональна рекреаційна система» та «регіональна туристично-рекреаційна система». Використання різних підходів до вивчення туристично-рекреаційних систем підкреслює важливість повного розуміння їх сутності та визначень. Туристично-рекреаційні системи є складними та багатогранними явищами, які мають на меті задоволення туристично-рекреаційних потреб людей. Вони складаються з взаємозалежних елементів, що взаємодіють з навколишнім середовищем[31].

У різних наукових дослідженнях було запропоновано різні визначення туристично-рекреаційної системи. Наприклад, Л. Г. Лук'янова розглядає її як «сукупність взаємодіючих структур, елементів і явищ, спрямованих на

задоволення рекреаційних потреб суспільства» [28, с. 154].. Ф. Ф. Мазур розглядає туристично-рекреаційну систему як «відкриту систему» [27, с. 18], а В. С. Преображенський розуміє її як «сукупність регіональних мереж підприємств різних підгалузей рекреаційного господарства» [42, с. 5]. Регіональна система туризму та рекреації формується на основі об'єктів, які задовольняють потреби людей у туризмі та відпочинку. Вона включає рекреаційні ресурси, деякі з яких безпосередньо використовуються населенням під час неорганізованого відпочинку, а інші виступають як побічні ресурси. Також до регіональної системи входять зони обслуговування спеціалізованих установ і закладів, які виконують рекреаційні функції, наприклад, будинки відпочинку, санаторії, пансіонати, будинки-інтернати тощо.

У дослідженні, проведеному Н.В. Фоменко, розглядається система туризму і рекреації як функціональна система, що складається з різних блоків і підрівнів. Описано наступні компоненти:

- 1) Групи любителів активного відпочинку, які включають людей, зацікавлених у виконанні різних видів активних розваг та відпочинку.
- 2) Природні та культурні комплекси, що представляють собою набір природних та культурних об'єктів, які можуть бути цікавими для туристів та відпочиваючих.
- 3) Технічна система, що включає різні технічні засоби та інфраструктуру, необхідні для забезпечення зручності та безпеки туристичного та рекреаційного відпочинку.
- 4) Групи обслуговуючого персоналу, які займаються наданням різних послуг та обслуговуванням туристів та відпочиваючих.
- 5) Система органів управління системою туризму та рекреації, яка включає у себе різні організації та установи, відповідальні за координацію та розвиток туристично-рекреаційної сфери.

Такий підхід дозволяє розглядати систему туризму та рекреації як складну структуру, що складається з взаємозалежних елементів та функціонує на основі взаємодії між цими блоками та підрівнями.

Вчені І. В. Зорін, В. С. Преображенський і Ю. О. Веденін [42, с. 77–84] в своїх дослідженнях висвітлили різні типи туристично-рекреаційних систем, класифікуючи їх в залежності від функцій, які вони виконують. До них належать лікувальні, спортивні та пізнавальні системи. Вони також виділили підтип урбанізованих систем, які відрізняються ступенем впливу на природу та використанням технологічних систем. До таких урбанізованих підтипів належать курортні міста, туристичні центри, сільські села, пішохідні та спортивні парки, а також мисливсько-рибальські підтипи та архітектурно-історичні парки.

Крім того, існують концептуальні моделі, які надають визначення та систематизують поняття, а також візуалізують взаємозв'язки між ними. Ці моделі доповнюють або уточнюють наукові терміни та показують процеси та структури, які можуть бути неоднозначними. Для створення таких концептуальних моделей важливо врахувати теоретичні та методологічні основи, що використовуються в економіці та географії. Крім того, потрібно сформулювати загальні принципи вибору рекреаційно-туристичних комплексів та належним чином визначити та структурувати ці поняття [28].

Принципи вибору рекреаційно-туристичної системи можна сформулювати наступним чином:

- 1) Одним із ключових критеріїв вибору є відповідна територія, яка повинна враховувати природні, культурно-історичні та етнічні особливості.
- 2) Наявність природних ресурсів є важливим фактором, включаючи природні ландшафти, водні ресурси, гірські масиви та ліси, які створюють можливості для рекреаційної діяльності.
- 3) Наявність культурних, історичних та етнічних ресурсів також має велике значення, зокрема історичні пам'ятки, культурні об'єкти, традиції та звичаї, які збагачують туристичний досвід.
- 4) Інфраструктура відіграє важливу роль у створенні сприятливих умов для відпочинку та туризму, включаючи добре розвинену транспортну мережу, належні готелі, ресторани, розважальні та оздоровчі заклади.

- 5) Наявність базової соціально-економічної системи також має важливе значення, що передбачає наявність економічної активності, робочих місць, можливостей для заробітку та соціального забезпечення для мешканців туристичних дестинацій [5].

Отже, ці принципи враховують різні аспекти при виборі рекреаційно-туристичної системи, зокрема територію, природні ресурси, культурно-історичні та етнічні ресурси, інфраструктуру і базову соціально-економічну систему.

Рекреаційні та регіональні системи пов'язані з обмеженими та дискретними територіями, і врахування територіального принципу має вирішальне значення для формування та розвитку туристичного транспорту та планування рекреаційних зон. Присутність природних, культурних, історичних та етнічних ресурсів є основою для загального розвитку туризму. Незалежно від ступеня освоєння цих ресурсів, вони мають рекреаційно-туристичний потенціал, який може бути використаний або вже використовується у туристичній діяльності. Ця можливість може розглядатись на різних рівнях, таких як регіональний, субрегіональний (мікро-, мезо- та макрорівень). Доступність транспортних маршрутів, закладів харчування та засобів зв'язку визначає можливості пересування та розміщення туристів у рекреаційних зонах та на територіях з високою концентрацією культурних та історичних ресурсів. Наявність інфраструктури створює умови для розвитку туризму, формує туристичні потоки та є основою туристичної логістики. У свою чергу, туризм базується на існуючій мережі транспортної системи та закладів розміщення, що сприяє появі нових ресторанів і готелів та модернізації транспортних систем і комунікаційних маршрутів. Згідно з науковими підходами та теоретико-методологічними засадами, системи рекреації та туризму є динамічними, обмеженими, дискретними, багатокomпонентними та територіально зорієнтованими. Варто відзначити, що успіх організації є надзвичайно важливим фактором.

2.3. Статистична інформація про туристичний рух в Україні.

Туризм в Україні відіграє суттєву роль у економічному розвитку країни та є важливою складовою соціального та культурного життя. Країна залучає українських та іноземних туристів за допомогою різноманітних природних та культурних ресурсів, які вона пропонує.

Національні парки, заповідники, гори, річки, озера та мальовничі ландшафти приваблюють любителів природи та активного відпочинку. Великі міста, такі як Київ, Львів та Одеса, приваблюють туристів своєю багатою історією, архітектурою та культурними подіями. Інші популярні туристичні напрямки включають Карпати, Крим (до 2014 року), Чорноморське та Азовське узбережжя[65].

Минулий рік підштовхнув туристичну галузь до екстремальних ситуацій, суттєво змінивши спосіб, у який туристи обирають місця для відпочинку. У першій половині 2021 року спостерігалось поступове відновлення туристичних потоків як на території України, так і по всьому світу. В цей період відбувся значний перегляд туристичних маршрутів, а також збільшення кількості внутрішніх подорожей до різних країн світу[65].

За перше півріччя 2021 року спостерігалось зростання кількості відвідувачів України на 9% в порівнянні з другим півріччям 2020 року. Протягом цього періоду до країни прибуло 1,5 мільйона осіб з різних країн. Втім, ця цифра на 31% менша, ніж за аналогічний період минулого року (2 мільйони іноземців, що перебували в Україні), а також на 75% менша, ніж за аналогічний період 2019 року, коли кількість іноземних відвідувачів з ночівлею склала майже 6 мільйонів. Варто відзначити значне збільшення прибуттів, особливо у другому кварталі 2021 року, досягнувши 3,4 мільйона, що в чотири рази більше в порівнянні з аналогічним періодом 2020 року.

Протягом першого півріччя 2021 року спостерігалася позитивна тенденція у зростанні кількості туристів, які відвідали Україну з різних країн. Особливо слід відзначити значне збільшення числа туристів з таких країн, як Саудівська Аравія, де відвідувачів збільшилось на 350 тисяч, що в 40 разів більше, ніж у аналогічний період 2020 року, коли їх було всього 14 осіб. З країн

Закавказзя також відбулося зростання кількості туристів, зокрема з США на 69,6% (34 тисячі), Ізраїлю на 26% (26,6 тисяч), Вірменії на 100% (7 тисяч), Грузії майже на 40% (15,5 тисяч) та Азербайджану на 67% (16 тисяч). Незважаючи на це, Молдова (368 тисяч), Росія (198 тисяч), Румунія (109 тисяч), Білорусь (96 тисяч) та Туреччина (93 тисячі) продовжують залишатись традиційними ринками збуту для України. Загалом, серед іноземних відвідувачів України 70% складають європейці (що на 10% менше, ніж ріком раніше), 24% - з Азійського регіону (що на 8% більше, ніж у 2020 році), 2,8% - з Північної Америки і лише 1,7% - з Африки.

Пандемія Covid-19 мала вирішальний вплив на скорочення міжнародних подорожей як у світі, так і в Україні, і на сьогоднішній день ми можемо тільки приблизно оцінити втрати, спричинені карантинними заходами протягом останніх півтора року. Однак ця ситуація може бути використана як катализатор для розвитку нових туристичних ринків і стимулювання внутрішнього туризму[65].

Протягом першого півріччя 2021 року спостерігалось збільшення кількості українців, які вирушили за кордон, на 15% порівняно з попереднім роком. Загалом, кількість громадян України, які подорожували закордон, склала 5,7 мільйона осіб. Туреччина (загальна кількість туристів 774 000) та Єгипет (кількість туристів зросла на 88% до 705 000) продовжують бути популярними напрямками серед українських туристів.

Наприклад, в першому півріччі 2021 року Домініканська Республіка прийняла на свої туристичні курорти на 5 000 осіб більше, ніж Болгарія, що становить 238% вище та досягає 35 000 відвідувачів. Цей значний ріст було досягнуто завдяки введенню нових туристичних центрів та збільшенню кількості українських громадян, які обирають Домініканську Республіку як свою туристичну мету. Крім того, серед інших країн, Катар залучив 11 500 туристів, Мальдіви - 10 000 (що дорівнює кількості українців, що відвідали Францію за цей самий період), Танзанія - 7 000 та Шрі-Ланка - 2 500 відвідувачів[65].

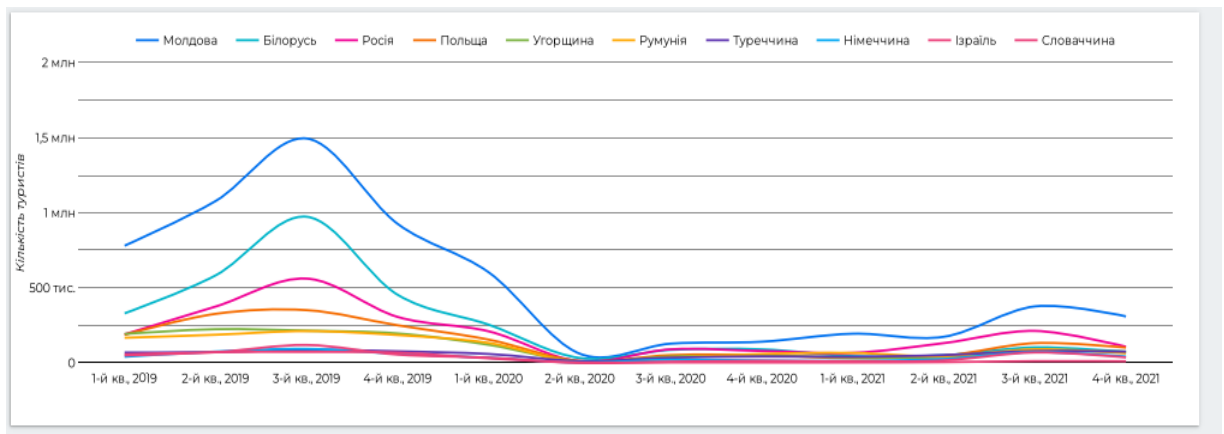

Рис. 2.4. В'їзд іноземних громадян до України [65]

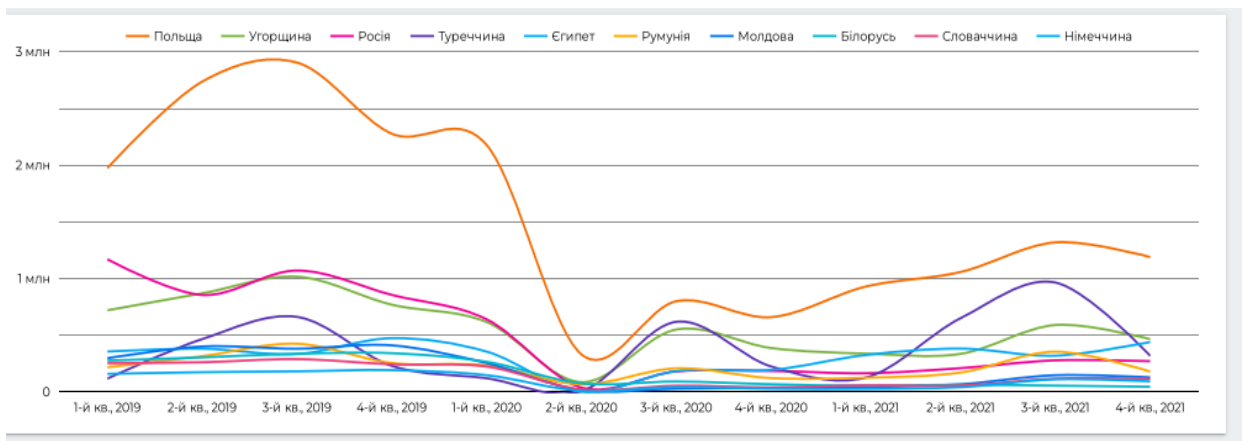

Рис. 2. 5. Виїзд українців за кордон[65]

2.4. Враження туристів від відпочинку в Україні: результати опитування.

За останні два роки тільки 32% українських громадян вирішили скористатись можливістю туристичних подорожей по власній країні, в той час як 68% населення віддали перевагу іншим формам відпочинку. Ці результати базуються на даних опитування, проведеного соціологічною групою "Рейтинг" у вересні 2021 року.

Молодь у віці 18-29 років, фінансово забезпечені особи і власники автомобілів, які самостійно керують транспортним засобом, є найбільш активними українцями, які здійснюють туристичні подорожі по власній країні. За регіональною приналежністю, мешканці Києва виявляють найбільшу зацікавленість відпочинком в межах країни та віддають перевагу внутрішньому туризму[66].

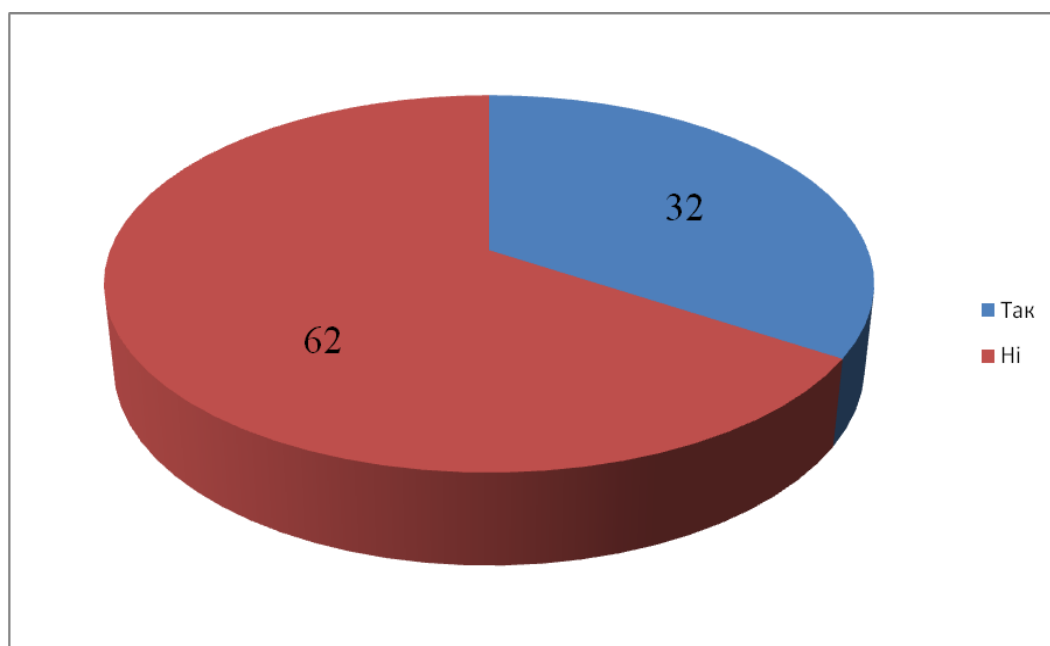

Рис. 2.6. Чи ви відвідували ви Україну протягом двох років?
(побудовано автором за даними [66])

Найпопулярніші напрямки серед українських мандрівників:

- ✓ Карпати - обрали 55% респондентів,
- ✓ Курорти південного узбережжя - 48%,
- ✓ Природні пам'ятки - 37%,
- ✓ Цікаві українські міста - 26%,
- ✓ Місця, де відбувалися історичні події та битви - 17%.

Рис. 2.7. Найпопулярніші напрямки серед українських мандрівників
(побудовано автором за даними [66])

Одна третина учасників опитування відмітила зміни, що відбулися в туристичному секторі України. Зокрема, 29% респондентів спостерігають позитивні зрушення у розвитку соціальної інфраструктури, а 25% відзначили покращення безпеки на дорогах. Дослідження проводилося серед дорослого населення у всіх регіонах України, за винятком тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу. Всього було опитано 3000 осіб, з помилкою не більше 1,8%. Раніше Міністерство культури та інформаційної політики провело опитування, в якому вивчалось, які місця українці планують обрати для свого літнього відпочинку у 2021 році[66].

Найпопулярнішими курортами для відпочинку є:

- ✓ Море - Затока,
- ✓ Природні - Асканія-Нова
- ✓ Міські - Києво–Печерська лавра
- ✓ Старе місто Львова.

Отже, на основі опитування туристів щодо їхніх вражень від відпочинку в Україні були зроблені наступні висновки:

- ✓ Більшість туристів були задоволені своїм відпочинком в Україні і заявили, що їм сподобався відпочинок і вони отримали позитивний досвід.
- ✓ Туристи розповідали про природні багатства України, зокрема про гірські райони, чудові пляжі, заповідники та природні парки. Вони дивувалися природній красі та різноманітності країни.
- ✓ Туристи були вражені культурною спадщиною України, яка викликала в них позитивні емоції. Відвідування історичних пам'яток, музеїв, церков та інших об'єктів культурної спадщини надовго залишило глибоке враження про багату вікову історію та культурне розмаїття країни.
- ✓ Багато туристів відзначають гостинність і доброзичливість місцевих жителів. Вони відчують себе приємно і комфортно під час перебування в Україні та цінують гостинність і підтримку місцевих жителів.
- ✓ Туристична інфраструктура, включаючи готелі, ресторани та транспорт, була оцінена багатьма туристами як задовільна. Однак деякі туристи

вказали на певні недоліки та необхідність покращення деяких аспектів інфраструктури[66].

Згідно з результатами опитування, туристи, які відпочивали в Україні, загалом мали позитивний досвід. Вони високо оцінили прекрасну природу, культурну спадщину та гостинність країни. Однак, для забезпечення задоволення зростаючої кількості туристів, необхідно подальше вдосконалення туристичної інфраструктури.

2.5. Приклади локальних та дискретних систем.

У погляді П. В. Доана, поняття локальної туристичної системи визначається як самостійна територія з тісно взаємопов'язаними природними, історичними та культурними ресурсами і функціями, призначеними для туристичної діяльності. Ця концепція ґрунтується на принципах економічної та суспільно-географічної теорії, а також системного підходу. Модель локальної туристичної системи передбачає мережу підприємств, кожне з яких спеціалізується на наданні певних туристичних послуг. Цей підхід був розроблений італійськими вченими і успішно функціонує в Італії протягом останніх 12 років, забезпечуючи збалансоване використання ресурсів. Термін «регіональна туристична система» тісно пов'язаний з терміном «дестинація». Дестинація може включати окремий регіон, невеликий туристичний центр, цілу країну або проміжний регіон світу, і має ширше значення, ніж поняття «регіональна туристична система». Отже, термін «дестинація» може використовуватися для опису «регіональної туристичної системи». Згідно з визначенням О. О. Любіцевої, дестинація - це місце, яке приваблює туристів, відповідає їхнім потребам, уподобанням та вимогам щодо якості та безпеки туристичних послуг, і є територією або регіоном [15].

Дестинації складаються з використання спільних туристичних ресурсів, які формуються різними складовими туристичної індустрії, що визначає ієрархічний рівень та розмір дестинації. Вони включають в себе територіальну структуру туризму з його різними формами та видами елементів. Територіальна орієнтація попиту та пропозиції сприяє формуванню територіальної структури

ринку туристичних послуг, яка складається з окремих територіальних (локальних) об'єктів [26].

Окремі елементи туристичних систем формуються на основі унікальних ресурсів, причому культурні та історичні ресурси виявляються домінуючими над структурами та іншими ресурсами, тоді як схожі природні та рекреаційні ресурси створюють переважно пласку ринкову структуру. На прикладі закордонних DESTINAцій можна відзначити Італію (Калабрія, Тоскана, Лігурія, Емілія-Романья, Венеція, Рим), Францію (Прованс, Альпи, Монако, Лазурний берег) та українські регіони, такі як Львівщина (Львів, Новий Розділ, Столиця, Моршин, Торкавець, Борислав, Долоховичі, Пустомити, Голодок, Миколаїв, Столівський та Долоховицький райони) та Закарпаття (Ужгород, Чоп, Мукачеве, Кусто та Ужгород). В Україні можна зазначити Мукачівський, Берегівський, Іршавський, Виноградівський та Кустський райони), Київ (Київ, Ірпінь, Бровари, Бориспіль, Обухів, Біла Церква, Київський Свят), Броварський, Бориспільський, Обухівський та Білоцерківський райони тощо.

Серед таких місць відпочинку можна виділити наступні:

- 1) Місця відпочинку, такі як санаторії (Трускавець, Моршин, Шаян, Дениші Татаїн), дачі, готелі та кемпінги (Бухтавікінг, Білислонь, Під Маковицями та ін.).
- 2) Бази відпочинку, такі як Новоазовськ, Седве, Урзух, Залізний Порт, Арабатка-Стрілка, Коблево, Кирилівка, Волофта, Коктебель та інші.

Рекреаційні центри, такі як Азовська курортна група, Одеська курортна група, Ялта Велика, місто-курорт Торкавець та інші.

Таким чином, на рівні місцевої території зрозуміло, що ці окремі компоненти є складовими однієї туристичної системи. Основні відмінності між ними полягають у їх розмірі, масштабі та рівні розвитку інфраструктури.

2.6. Культурно-історичний потенціал різних регіонів України.

Україна простягається на великій території та має значний потенціал історичної та культурної спадщини, який відображає багатовікову історію та культуру народу. Збереження цієї спадщини відіграє важливу роль у духовному

розвитку країни та формуванні національної ідентичності. Україна володіє великою кількістю пам'яток історії та культури, близько 130 000, багато з яких мають національне значення. Геополітичне розташування України, яка знаходиться на перехресті Великої Європи та Євразії, спільно з різноманітними природними умовами та складною історією сприяють формуванню унікальних регіонів з різними характеристиками, а також сприяють внутрішній інтеграції країни. Розвиток України був складним історичним процесом, що спричинив формування кількох унікальних історико-культурних областей. Ці області виникли внаслідок взаємодії трьох основних історичних векторів геополітичного розвитку: західного, східного та південного. Кожен з цих регіонів має свою власну природну, етнічну та релігійну основу. Серед цих областей можна виділити Галичину, Волинь, Північну Буковину, Закарпаття, Західне Поділля, Середнє Придніпров'я, Дніпровське Полісся, Північно-Східну Україну, Нижнє Придніпров'я, Донбас та Українське Причорномор'я[87].

Основною складовою цих історико-культурних регіонів є колишня територія, яка з часом набула важливого історичного значення. Ця територія визначає зональний тип регіональної культури, що відрізняється своєрідністю і продовжує жити у свідомості людей як символ етнічної історії. Серед найдавніших територій, які відомі нам, можна згадати Надбужжя, Холмщину, Перемишльщину, Галицьку землю, Наддністрянщину, Попруття, Подесняння, Надросья, Надтясминщину, Переяславщину, Надпоріжжя, Буджак, Надслуччя та Подоння. Серед земель, які були заселені українським народом, варто відзначити "задніпровські місця", такі як Українська лінія, Нова Слобода, Нова Сербія, Слов'яно-Сербія, Новоросія. Колись ці території утворювали єдиний етнічний комплекс України. До сьогоденішнього дня на українській території збереглися п'ять етнографічних груп: гуцули, бойки, лемки, поліщуки та литвини. Внаслідок поступового розвитку етнічність у цих регіонах набула надзвичайно різноманітної структури. На ранніх етапах цього розвитку спостерігалися різні археологічні культури та етнічні складові, а згодом - етнорегіональне розмаїття та інші шари етнічної участі. За певних умов місцева культура може стати втіленням спільних етнічних цінностей і відображати

справжній національний дух. Історико-культурні рекреаційні ресурси включають різноманітні культурні місця та рекреаційні зони, такі як культурні, архітектурні та історичні пам'ятки, археологічні розкопки, етнографічні музеї, місця, пов'язані з життям і діяльністю відомих особистостей, таких як вчені, письменники, актори, політики, вчителі, робітники та фермери. В Україні знаходиться понад 130 000 пам'яток історії та культури, з яких понад 12 000 є будівлями, що мають особливу туристичну цінність. Ці пам'ятки є зразками монументального мистецтва, починаючи з 6 століття до нашої ери[84].

Україна має різноманітне розташування історичних та архітектурних пам'яток. Особливо значна їх кількість може бути виявлена в Київській, Хмельницькій, Вінницькій, Чернігівській та Шумській областях. За своєю природою, східна і південна частини України, що менш розвинені, можуть мати обмежену кількість пам'яток. З найстаріших пам'яток, які можна знайти, багато походить з 17 століття, що пов'язано зі специфічним історичним контекстом цього періоду. Історико-культурні заповідники грають важливу роль у збереженні минулої спадщини України, сприяючи духовному розвитку держави та формуванню національної свідомості. Крім того, вони становлять центри науково-дослідницької та просвітницької діяльності, сприяючи вихованню патріотизму та почуття відповідальності за долю країни. В Україні нараховується 65 історико-культурних заповідників, де експонати та пам'ятки використовуються для передачі історичних подій та досягнень сучасності на науковому та освітньому рівнях. Це допомагає зберегти зв'язок між поколіннями та посилює почуття приналежності до історичного спадку. За часів незалежності України, найвідоміші історико-культурні заповідники були надані статус державного значення. Зокрема, до них входять Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник, Національний історико-культурний заповідник "Софія Київська", Національний заповідник "Хортиця", Національний заповідник "Стародавній Харків", Національний історико-етнологічний заповідник "Переслав", Національний музей-заповідник української кераміки в Опішному, Національний історико-меморіальний заповідник "Поле Берестецької битви", Національний історико-архітектурний заповідник "Кам'янець-Подільський",

Національний історико-архітектурний заповідник "Тернопільська фортеця" у Зубарі. Також варто відзначити Національний історико-культурний заповідник "Чигирин" у Збаражі та Шевченківський національний заповідник у Каневі. Києво-Печерський історико-культурний заповідник та Національний заповідник "Софія Київська" були включені до Списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, як два найважливіших об'єкти історико-культурної спадщини України[86].

Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник є найбільшим музейним комплексом в Україні, розташований на території Києво-Печерського монастиря. Він був заснований у 1922 році і отримав статус національного заповідника у 1996 році. Комплекс налічує 144 пам'ятки історії та культури, включаючи унікальні підземні комплекси, такі як Дальні та Ближні печери, а також церкви та архітектурні споруди 11-19 століть.

Національний заповідник "Софія Київська" є історико-архітектурним заповідником національного значення в Україні. Він був заснований у 1934 році на місці Софійського монастиря і отримав статус державного заповідника у 1994 році. Згідно з "Повістю минулих літ", собор Софія був заснований у 1037 році, а за Новгородським літописом ця подія сталася в 1017 або 1037 році. Місце, де був побудований собор, також відоме як поле битви, де руські війська перемогли печенігів у 1036 році.

Історичні записи зазначають різні версії щодо заснування Софійського собору в Києві. Одні літописні джерела приписують його заснування Ярославу Мудрому, князю Киянського князівства, тоді як інші пояснюють це діями Володимира Великого. Архієпископ Київський Іларіон, сучасник будівництва собору, згадує Святу Софію у своєму творі "Слово про закон і благодать" і стверджує, що цей собор був завершений та побудований Володимиром, батьком Ярослава. Згадки про монастир Святої Софії у Києві в 1018 році зустрічаються у записах єпископа Мерзебурзького Тітмара у Німеччині. Останнім часом гіпотеза про те, що Софія Київська була заснована князем Володимиром, набула значної підтримки. Сьогодні Софійський собор і супутні монастирські споруди, Золоті ворота, церква Кирила і Андрія (у Києві),

Судацька фортеця (у Криму) та інші об'єкти світового значення знаходяться в заповіднику. Кам'янець-Подільський національний історико-архітектурний заповідник, розташований у місті, вважається третім за кількістю пам'яток архітектури в Україні (понад 150), випереджаючи Львів та Київ. У заповіднику Кам'янець-Подільський знаходяться численні цінні об'єкти, такі як стара фортеця (XI-XVIII ст.), церкви, каплиці, молитовні будинки, цивільні споруди та інші архітектурні пам'ятки. Це місто зберегло своє середньовічне обличчя, що робить його особливо привабливим для відвідувачів. Оригінальність та неповторність Кам'янець-Подільського полягають у гармонії середньовічного міського ландшафту та міської структури. Військові інженери використали природні особливості для створення унікальної фортифікаційної системи, яка немає аналогів у Європі. Архітектори та скульптори з різних країн, включаючи Італію, Нідерланди, Вірменію, Польщу, Францію та Туреччину, внесли свій внесок у створення унікального архітектурного образу Кам'янець-Подільського на протязі різних періодів його історії[87].

Тернопільська фортеця, що знаходиться у Зубарай, має свою особливу історію. Вже з 1211 року згадується вона в літописах, але задовго до цього вона була одним з найміцніших оборонних центрів Галицько-Волинського князівства. У 1474 році, під час наближення великого татарського війська до міста, гарнізон Зубарая зазнав нападу, але вдалося відбити ворога. Незважаючи на це, фортеця була зруйнована татарами, але її стіни каменю за каменем були розібрані. У 1598 році місто знову зазнало руйнувань від татар. Комплекс пам'яток історії та культури давнього Галича і Галицької Волині 12-13 століть, що називається Національним історико-культурним заповідником «Давній Галич», розташований у селах Крилос, Шевченкове та Бірсівці Галицького району Івано-Франківської області. Цей комплекс включає багато цінних пам'яток, що свідчать про багату історію та культурну спадщину того періоду. Заповідна територія заповідника охоплює площу близько 80 км². Тут можна знайти пам'ятки національного та міжнародного значення, фундаменти 14 літописних церков 12-13 століть, понад 200 археологічних пам'яток, 18 природних заповідників, що органічно поєднуються з історико-архітектурними

пам'ятками. У селах Золотий Ріг, Крилос і Шевченкове Івано-Франківської області знаходяться найважливіші історико-культурні пам'ятки давнього Золотого Рогу та Золоторога-Волині 12-13 століть. В місті Галичі можна знайти пам'ятки національного та міжнародного значення, такі як костел Діви Марії (14-16 ст.) та Галицька (Старостинська) фортеця (14-17 ст., руїни). В селі Крилос збереглися пам'ятки історії та культури, такі як руїни Галицького королівства (11-13 ст.), фундаменти собору Діви Марії (12 ст.), місце поховання князя Ярослава Осмомисла та каплиця Святого Василя (15 ст.), Іллінська церква (12 ст.), легендарна криниця (12 ст.), церква Успіння Богородиці (16 ст.), галицькі гробниці та система оборонних споруд з кількома рядами міцних стін. У селі Шевченкове розташована церква Святого Пантелеймона, яка є видатним зразком галицької архітектури 12 століття[85].

Також у Національному історико-культурному заповіднику «Давній Галич» розташовані три музеї: Музей історії давнього Галича і Музей-скансен народної архітектури і побуту Прикарпаття у селі Крилос, а також Музей караїмської історії Прикарпаття у місті Галич. Музей караїмської історії і культури Прикарпаття є філією національного заповідника "Давній Галич" і привертає увагу туристів. Він створений з метою збереження культурних цінностей караїмської громади Галича і розповідає про релігійний культ, традиції та історію галицьких караїмів.

Крім того, варто зазначити, що історико-культурний заповідник «Буша» розташований у селі Буша, Ямпільському районі Вінницької області і є державним заповідником, створеним з метою збереження пам'яток архітектури, археології та історії. Заповідник включає в себе 8 об'єктів, серед яких є пам'ятки археології, фортеці, храми, цвинтарі та інші. Також на території заповідника розташований парк історичної скульптури, де проводяться міжнародні зустрічі скульпторів-каменотесів. Крім того, у заповіднику розташовані музеї археології, етнографії, оборони Буші та музей подільської кераміки.

Україна має розкішну історико-культурну спадщину, а також важливі туристичні атракції, зокрема музеї під відкритим небом. Наприклад, Музей

народної архітектури та побуту «Пирогово», розташований на передмісті Києва, є надзвичайно привабливим для відвідувачів. Музей налічує понад 300 будівель, що представляють період від 17-го до початку 20-го століть. Він надає можливість перенестися у стародавнє українське село, оскільки будівлі розташовані в окремих регіональних групах[87].

Зазначені історико-культурні регіони, такі як Карпатсько-Подільський, Києво-Поліський, Придніпровсько-Донецький, Північно-Східний та Причорноморський, є свідченням впливу трьох основних історичних векторів геополітичного розвитку на територію України - західного, східного та південного. Кожен з цих регіонів має свої унікальні особливості, пов'язані з історією, етнічною складовою, релігією та культурою, які символізують національну спадщину та ідентичність.

РОЗДІЛ 3

АНАЛІЗ РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ НА ГЕОПРОСТОРОВОМУ РІВНІ

3.1 Методика аналізу територіальної диференціації як основа геопросторового аналізу.

Метод аналізу регіональних відмінностей у показниках є надзвичайно цінним для проведення наукових і практичних досліджень, спрямованих на вивчення сфери послуг. Його унікальність полягає в тому, що він дозволяє оцінити рівень розвитку та специфіку конкретної галузі або сектору, а також їх взаємозв'язок у певному регіоні[16].

Зміст цього методу :

- 1) Необхідно провести детальне вивчення та осмислення змісту і механізмів регіонального розвитку обраного для аналізу процесу або явища, розглядаючи його як складову регіональної соціально-економічної системи.
- 2) Формування та вибір кількісних показників (К), які найкраще відображають регіональний розвиток цього процесу. Ці показники мають бути відносними.
- 3) Розділ досліджуваної території на окремі частини або територіальні одиниці відповідає принципам економічного районування та адміністративно-територіального устрою. Наприклад, у випадку України, проводиться поділ на економічні або адміністративні райони, що дозволяє систематизувати досліджувану територію і забезпечує основу для подальшого аналізу та порівняння розвитку різних частин регіону.
- 4) Підготовка необхідних статистичних даних та розрахунок значення індексу (К) для кожної територіальної одиниці.
- 5) Статистична організація (наприклад, ранжування) отриманих груп показників, попередньо оцінених та згрупованих за схожістю значень. Групування індикаторів (територіальних одиниць) може ґрунтуватися на інтуїтивному та емпіричному дослідженні або на застосуванні статистичних

методів групування. Можна виділити групи індикаторів з дуже низьким, нижчим за середній та середнім рівнем.

- 6) Для проведення дослідження використовується метод картографічного візуалізації, що включає нанесення значень індикаторів на карту досліджуваної території з використанням контурних карт. Також може бути застосований метод визначення місцезнаходження територіальних одиниць. У результаті формується картографічна модель, яка дозволяє групувати значення індикаторів з використанням методу картограми. Цей підхід дозволяє візуалізувати та порівнювати дані, сприяє зрозумінню просторової динаміки та розподілу досліджуваного процесу на території;
- 7) Аналізувати просторові залежності, тенденції та закономірності у розвитку досліджуваного процесу з метою коректного формулювання цих залежностей в порядку їх важливості. Дослідження спрямоване на виявлення та пояснення просторових зв'язків та взаємодій між різними територіями, а також на ідентифікацію головних факторів, що впливають на розвиток досліджуваного процесу. Це дозволить зробити об'єктивні висновки та сформулювати прогнози, визначаючи пріоритетні напрямки подальшого розвитку.
- 8) Аналізувати причини та ключові фактори, що впливають на механізми просторового розвитку досліджуваного процесу. Розкрити рушійні сили, що спонукають до змін та розвитку, і пояснити їх вплив на просторову динаміку. Дослідження спрямоване на формулювання обґрунтованих висновків та прогнозів стосовно потенціалу подальшого розвитку. Це дозволить зрозуміти основні чинники, які будуть визначати та впливати на подальший розвиток досліджуваного процесу, а також зробити рекомендації щодо оптимальних стратегій для досягнення бажаних результатів [16].

При проведенні оцінки рекреаційно-туристичного потенціалу України необхідно дослідити та оцінити різні фактори, які впливають на нього, зокрема природно-ресурсні, історико-культурні, економічні та соціальні. Оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу регіону пов'язана з певними проблемами,

оскільки відсутнє чітке визначення основних понять, які характеризують туристично-рекреаційну сферу в регіоні або в країні в цілому. Для досягнення цієї мети можна використовувати різні методологічні підходи. Після комплексної діагностики у сферах, пов'язаних з рекреаційною галуззю, важливо визначити основні проблеми. Формування ефективних управлінських рішень на основі цих висновків є ключовим для подальшого вибору методів, прийомів та інструментів для забезпечення збалансованого розвитку рекреаційно-туристичної галузі та загальних умов. Такий підхід дозволяє оцінити як поточний рівень розвитку рекреаційно-туристичної галузі, так і перспективи та потреби для майбутнього функціонування. В рамках дослідження запропоновано оцінити туристично-рекреаційний потенціал наземних туристично-рекреаційних систем (НТРС) за допомогою балансового методу, який дозволяє кількісно оцінити їх динамічну специфіку. Нижче наведені результати дослідження. [9]. Обрана методологія оцінки також дозволяє детальніше дослідити різноманітність ресурсної бази ландшафтно-турбазових рекреаційних систем, структуру наявних можливостей для розвитку туризму та рекреації, що є основою для порівняльного аналізу. Крім того, на основі операційних одиниць (ОТЕ) визначено регіональні можливості та оптимальні напрямки для туристично-рекреаційної діяльності.

У цьому розділі пояснюється, як застосовується балансовий метод:

- 1) Вибір територіальних одиниць;
- 2) Вибір основних критеріїв;
- 3) Ранжування за оціночною шкалою.
- 4) Оцінка блоків.
- 5) Зведення результатів.
- 6) Підсумковий загальний бал;
- 7) Співвіднесення результатів з регіональним рейтингом за рівнем туристичного потенціалу.
- 8) Створення карт туристичного потенціалу.

Рис. 3.1. Балансовий метод включає в себе оцінку блоків

3.2. Обґрунтування та розрахунок показників.

Історико-культурний потенціал регіонів та міст України виявляється в різноманітних формах. Наприклад, місто Київ має вражаючу кількість археологічних пам'яток (185), які занесені до Реєстру рухомих пам'яток. Варто відзначити, що значна частина цих ресурсів складається з поховань видатних історичних та культурних постатей, таких як М.П. Амосов, В.І. Беретті, О.В. Беретті, Г.Г. Белевка, О.Г. Гончар, М.С. Грушевський та інші. Крім того, в Києві зареєстровані інші пам'ятки, що відносяться до пам'яток архітектури, такі як Пам'ятники Байкового кладовища, будівлі Педагогічного музею, будівлі Національного університету імені Тараса Шевченка, пам'ятник Тарасу Шевченку, будівлі Києво-Могилянської академії, фундаменти Лядських воріт та пам'ятники трубі Бабиного Яру[2].

Однак, деякі важливі об'єкти, такі як Михайлівський собор, Софійський собор, Києво-Печерський монастир та Золоті ворота, Будинок з химерами, будівлі Національного банку України, церква Святого Андрія, Маріїнський палац, Володимирський собор та інші, не були включені до переліку. Ці об'єкти також є важливими з історично-культурного погляду.

Місто Севастополь посідає друге місце за кількістю об'єктів загальнонаціонального значення, яких там знаходиться 34. Одним з найвідоміших об'єктів міста є Херсонес Тавр., який має велике історичне значення. Також варто зазначити пам'ятник затопленим кораблям, Сапун-гора, пам'ятник П. С. Нахімову, «Малахів курган» та меморіальний комплекс, які

вшановують подвиги і оборону міста в періоди 1854-1855 та 1941-1944 років. Братський цвинтар захисників Севастополя також є важливим об'єктом.

Місто Львів, займаючи третє місце за кількістю, може похвалитися 20 нерухомими пам'ятками України. Серед них варто виділити Личаківський цвинтар, пам'ятник О. Міцкевичу, а також пам'ятник І. Я. Могилі Франка, І. Я. Франку, С. А. Крушельницькій та М. С. Шашкевичу. Разом із іншими об'єктами вони складають важливу частину культурної спадщини міста Львова.

Місто Харків посідає четверте місце за кількістю нерухомих пам'яток - 15 об'єктів. Серед цих пам'яток варто відзначити комплекс будівель Харківського університету, будівлю Харківського театру, а також пам'ятники видатним особистостям, таким як Леся Курбас, Гоголь, Шевченко, Пушкін та Каразін. У державному реєстрі знаходиться обмежена кількість пам'яток обох міст, проте ці об'єкти є важливою складовою культурної спадщини Харкова.

Розташування нерухомих пам'яток в Україні характеризується нерівномірністю і розкиданістю по географічному простору.

Щодо природно-ресурсного потенціалу, в місті Києві також знаходиться 172 об'єкти природно-заповідного фонду (ПЗФ), з яких 17 мають загальнонаціональне значення. Серед них можна виділити національний парк «Голосіївський», ботанічний заказник «Ліси», природний пам'ятник «Романівські болота», а також три ботанічні сади, зокрема Національний авіаційний університет ім. М. Гришка та І. Фоміна, а також дендрарій «Сирецький». Крім цього, в Києві є Київський зоопарк та дев'ять парків садівничого мистецтва, які надають додаткові можливості для відпочинку та насолоди природним середовищем, такі як «Володимирська гірка», «Маріїнський», «Сирецький гай», «Нивки», «Феофанія», «Голосіївський ім. М. Рильського», «Голосіївський», «Святошинський» та «Пуща Водицька».

Надвірнянський район Івано-Франківської області посідає друге місце у списку об'єктів природно-заповідного фонду. У цьому районі знаходиться 9 державних пам'яток і 143 місцеві об'єкти. Природний заповідник «Горгани», лісовий заказник «Бредулецький» та ботанічні заказники «Тавпиширківський» і «Кливський» є найвідомішими державними пам'ятками району. Крім того, в

районі розташовані урочища «Верхнє Озерище» і «Тарниці», орнітологічний заказник «Пожератульський», дендрологічний парк «Високогірний» та парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Парк партизанської слави». Цей район має найбільшу кількість природних пам'яток у регіоні, що охоплює 6 штатів і 99 регіонів Фонду охорони природи.

На території розташовані ділянки Карпатського біосферного заповідника, ботанічні заказники «Затинка» і «Тересянка», Апшинецький гідрологічний заказник, а також два унікальних природних об'єкти - урочище «Лонг-Стрімтаскелі-близнюки» [15]. Природні пам'ятки поширені на всій території України, хоча їх значення не таке вирішальне, як історико-культурних пам'яток. Земельні ресурси складають найбільшу частку в загальній структурі ресурсного потенціалу України (44,4%). Друге місце посідають мінеральні ресурси (28,3%), третє - водні ресурси (13,1%), а четверте - природно-рекреаційні ресурси (9,5%). Лісові ресурси та тваринний потенціал мають найнижчі показники в Україні (відповідно 4,2% і 0,5%). (див. рис. 3.2.) [41].

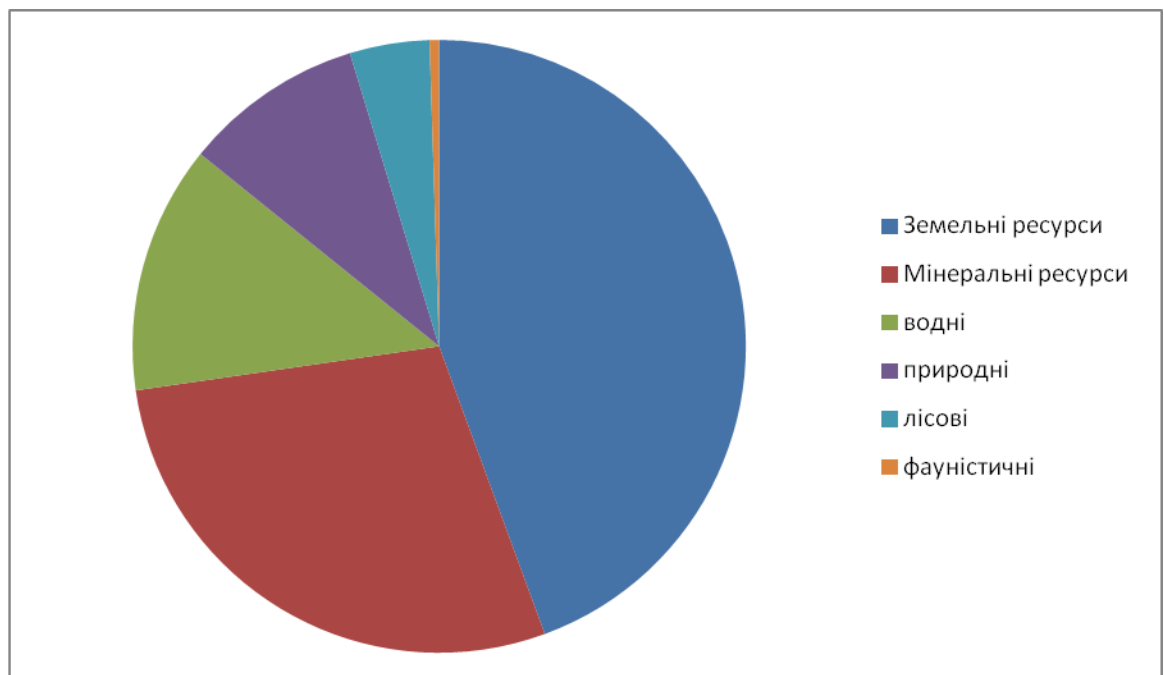

Рис. 3.2 Структура складових природно-ресурсного потенціалу України (побудовано за даними [41])

Інтегральна оцінка природних блоків в адміністративних одиницях України визначається шляхом сумування оцінок компонентів, які включають печери, рельєф, клімат, водні шляхи та ресурси тваринного і рослинного світу.

Кожна оцінка варіюється в межах від 1 до 5 балів. При оцінюванні кожного типу ресурсу враховувалися його унікальні характеристики та особливості.

Наприклад, при оцінюванні топографічних ресурсів враховувалися якісні характеристики рельєфу, з особливим акцентом на видатні вершини в кожному регіоні. Земельні ресурси переважно рівнинних областей, такі як Житомирська, Київська, Сумська, Херсонська та Чернігівська, отримали оцінку 1 бал. З іншого боку, гірські та горбисті території, зокрема АР Крим, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернігівська автономні області, були оцінені на 5 балів. Ресурси в «середніх» областях отримали оцінки 2-4 бали: Волинська, Дніпропетровська, Кіровоградська (2 бали); Донецька, Запорізька, Луганська, Черкаська (3 бали); Вінницька, Тернопільська, Хмельницька (4 бали).

Після проведення аналізу загального рейтингу у блоку "Природа" видно, що найвищі оцінки були отримані Закарпатською областю (5 балів) та Автономною Республікою Крим (24 бали), займаючи відповідно 4-е та 5-е місця. Ці дві області також отримали найвищі оцінки серед усіх шести природних категорій, з 5 балами та другим місцем (4 бали). З іншого боку, Донецька, Житомирська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Чернігівська та Полтавська області отримали найнижчу оцінку (1 бал) (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Комплексна оцінка природних рекреаційно-туристичних ресурсів
України (побудовано за даними[38]).

Адміністративна одиниця	Оцінка ресурсів, бали						Сума складових балів	Інтегральна оцінка природного блоку, бали
	Спеціологічних	орогіфічних	кліматичних	гідрографічних	рослинних	тваринних		
АР Крим	5	5	5	3	2	4	24	5
Вінницька	4	4	4	2	2	4	20	4
Волинська	1	2	2	5	4	3	17	3
Дніпропетровська	2	2	5	2	1	2	14	2
Донецька	3	3	4	1	1	1	13	1
Житомирська	1	1	2	1	4	4	13	1

Закарпатська	4	5	3	4	4	5	25	5
Запорізька	1	3	5	2	1	1	13	1
Івано-Франківська	4	5	2	2	4	5	22	4
Київська	1	1	3	2	3	2	12	1
Кіровоградська	1	2	4	2	1	2	12	1
Луганська	3	3	4	1	2	2	15	2
Львівська	3	5	1	3	4	4	20	4
Миколаївська	3	2	5	3	1	2	16	2
Одеська	4	2	4	2	1	2	15	2
Полтавська	1	2	4	2	1	1	11	1
Рівненська	1	2	2	3	5	1	14	2
Сумська	1	1	3	3	2	4	14	2
Тернопільська	5	4	2	3	1	3	18	3
Харківська	1	2	3	1	2	5	14	2
Херсонська	4	1	5	2	1	2	15	2
Хмельницька	4	4	3	3	2	3	19	3
Черкаська	1	3	4	4	2	5	19	3
Чернівецька	5	5	1	2	3	5	21	4
Чернігівська	1	1	3	2	3	2	21	1

Аналіз та оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів дозволяють визначити розповсюдженість туристичних ресурсів в різних регіонах України та їх рівень розвитку. Важливим показником, що формує загальне уявлення про туристичний потенціал, є розмір та обсяг природно-заповідного фонду. За період незалежності України до 2020 року природно-заповідний фонд значно збільшився і наразі становить 408 586 2,37 га. Хоча це позитивний показник, він не може бути прямим порівнянням з країнами-лідерами у цій сфері. Загальнодержавні об'єкти та території складають близько 58% природно-заповідного фонду України. Це включає 19 природних заповідників, п'ять біосферних заповідників, 52 національні природні парки, 326 заказників, 136 пам'яток природи, 18 ботанічних садів, 20 лісопарків, сім зоопарків та 89 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва. Важливо відзначити, що парки є цінними пам'ятками садово-паркового мистецтва [4].

Таблиця 3.2.

Рейтинг адміністративних одиниць за розміром природно-заповідного фонду у відсотках від загальної площі у 2020 році (побудовано за даними [4]).

Адміністративно-територіальна одиниця	Площа АТО, га	Фактична Площа ПЗФ, га %	%	Рейтинг
Вінниця	2 651 300	60106,444	2,27	25
Волинська	2 014 400	219465,4	10,89	6
Дніпропетровська	3 191 400	99623,493	3,12	22
Донецька	2 651 700	9999523,692	3,77	19
Житомирська	2 983 200	137646,33	4,61	17
Закарпатська	1 277 700	192438,88	15,09	3
Запорізька	2 718 000	138183,44	5,08	14
Івано-Франківська	1 390 000	218881,98	15,09	1
Київська	2 813 100	292208,63	10,39	7
Кіровоградська	2 458 800	100318,84	4,08	18
АР Крим	2 610 000	219319,36	8,41	10
Луганська	2 668 400	93194,751	3,49	20
Львівська	2 183 300	168864,13	7,74	12
Миколаївська	2 459 800	77238,17	3,14	21
Одеська	3 331 000	154389,75	4,63	16
Полтавська	2 874 800	142550, 19	4,96	15
Рівненська	2 004 700	199477,73	9,95	8
Сумська	2 383 400	178589,36	7,49	13
Тернопільська	1 382 300	124185,58	8,98	9
Харківська	3 141 500	74843,6	2,38	24
Херсонська	2 846 100	318695,14	11,20	5
Хмельницька	2 064 500	312579,33	15,15	2
Черкаська	2 090 000	64595,961	3,09	23
Чернівецька	809 700	103598,45	12,80	4
Чернігівська	3 186 500	250537,35	7,85	11
Разом	60355900	4085862,37	6,77	

Отже, з метою оцінки рівня розвитку туристичної інфраструктури, запропоновано використовувати інтегральні показники, які враховують різні складові, такі як готелі та подібні заклади для розміщення, санаторії та пансіонати з лікуванням, дачі та пансіонати, санаторії-профілакторії, дитячі оздоровчі табори, бази відпочинку та інші місця для відпочинку, туроператори, туристичні агентства, а також суб'єкти, що здійснюють екскурсійну діяльність.

Для визначення суттєвих показників рівня розвитку туристичної інфраструктури застосовується метод таксономічного аналізу. Цей метод дозволяє систематизувати та класифікувати дані, а також з'ясувати значущість кожного показника у визначенні рівня розвитку туристичної інфраструктури[22].

На рисунку 1 представлені результати обчислення інтегральних показників розвитку туристичної інфраструктури. За допомогою уважного врахування інтегрального показника, були визначені три рівні розвитку туристичної інфраструктури, як показано у таблиці 3.3:

- 1) Регіони, які характеризуються високим рівнем розвитку туристичної інфраструктури, мають значення у діапазоні від 0,21 до 0,24.
- 2) Регіони, що характеризуються середнім рівнем розвитку туристичної інфраструктури, мають значення, що попадають у діапазон від 0,25 до 0,30.
- 3) Регіони, які відзначаються низьким рівнем розвитку туристичної інфраструктури, мають значення, що попадають у діапазон від 0,31 до 0,72.

Таблиця 3.4

Регіони були класифіковані за рівнем розвитку туристичної інфраструктури. Результати виявили наявність декількох груп регіонів залежно від цього рівня (побудовано за даними [22]).

Рівень	Регіон
Високий	Київська, Одеська
Середній	Дніпропетровська, Запорізька, ІваноФранківська, Львівська, Харківська, Херсонська
Низький	Вінницька, Волинська, Донецька, Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Хмельницька, Черкаська

Необхідно провести ранжування регіонів згідно з показниками туристичної інфраструктури, які включають кількість закладів розміщення, ресторанів, одиниць розміщення та протяжність шляхів сполучення.

3.3. Географічне розташування туристичних об'єктів.

Україна, що розташована у Східній Європі, володіє різноманітними туристичними атракціями. Туристичний потенціал країни простягається по всій її території, надаючи можливості для різних форм відпочинку та відкриття унікальних природних та культурних пам'яток.

1. Причорноморський регіон: Розташований на півдні країни, цей регіон приваблює туристів своїми прекрасними пляжами та курортами. Такі міста, як Одеса, Южне та Затока, є популярними місцями відпочинку для приморських туристів.

2. Західний регіон України охоплює територію, яка включає Карпатські гори та їх околиці. Цей регіон відомий своїми гірськими ландшафтами, а також центрами зимових видів спорту та природними заповідниками, зокрема Карпатським біосферним заповідником. Ці особливості привертають туристів, які зацікавлені у активному відпочинку та бажають насолодитися непорушеною природою цього регіону.

3. Центральний регіон України, зокрема столиця Київ та його околиці, вважається центром культурно-історичного туризму. Цей регіон відомий своїми багатими архітектурними пам'ятками, музеями та історичними місцями, які пропонують туристам розмаїття захоплюючих вражень та досліджень.

4. Східний регіон: Міста Харків, Дніпро та Львів є центрами промисловості, культури та туризму. Регіон пропонує багато можливостей для культурного, історичного та гастрономічного туризму.

5. Північний регіон: Включає міста з власними культурними та історичними пам'ятками, такі як Чернігів та Сміла. Регіон приваблює туристів своєю спокійною, умиротвореною атмосферою та природними ландшафтами[86].

Кожен з цих регіонів має свої відмінні риси та туристичні атракції. Розподіл туристичного потоку в Україні залежить від різноманітності та привабливості туристичних об'єктів у кожному регіоні. Україна надає можливості для різних видів рекреаційної діяльності, яка охоплює широкий

спектр відпочинку та подорожей. Від мальовничих пляжів та морського відпочинку на узбережжі до захоплюючих гірських туристичних маршрутів у Карпатах. Крім того, країна пропонує розмаїття культурного туризму, де туристи можуть насолоджуватися архітектурою, музеями та історичними пам'ятками. Також значна кількість природних заповідників та парків приваблюють любителів природи та екологічного туризму. Такий розподіл туристичних потоків забезпечує задоволення потреб різних категорій туристів та розвиток туризму в усіх регіонах країни[86].

3.4. Розподіл рекреаційних зон за територіями України.

Україна володіє різноманітними рекреаційними зонами, розташованими на всій її території. Ці зони створюють можливості для розваг, відпочинку та активного дозвілля як для місцевих жителів, так і для туристів. Розглянемо деякі з них:

1. Україна може похвалитися довгою та розмаїтою береговою лінією на Чорному та Азовському узбережжі. Ці регіони відомі своїми піщаними пляжами, благотворним морським кліматом та різноманітними курортами, які приваблюють туристів і шукачів відпочинку.
2. Гірські регіони України, такі як Карпати та Кримські гори, представляють собою затишні та популярні зони відпочинку для шанувальників гірського туризму. Ці мальовничі гірські ландшафти та відомі курорти надають безліч можливостей для пішого туризму, катання на лижах та різних видів активного відпочинку.
3. У різних регіонах України можна знайти численні озера та річки, які створюють прекрасні умови для відпочинку та розваг на воді. Наприклад, Київське та Світязьке озера, а також річки Дніпро та Дунай, надають чудові можливості для проведення часу на воді, риболовлі та заняття водними видами спорту.
4. Україна налічує безліч природно-охоронних територій, які зберігають унікальні екосистеми та різноманіття живої природи. Національні парки та заповідники, такі як Карпати, Полісся та Асканія-Нова, пропонують

широкі можливості для екологічного туризму, організації екскурсій та спостереження за дикою природою.

5. Україна має численні міста, які славляться своїми відомими бальнеологічними курортами. Такі місця, як Трускавець, Моршин та Яремче, пропонують відпочинок на курортах з лікувальними процедурами, користування цілющими джерелами та активний відпочинок на природі.

Такий розподіл рекреаційних зон по всій території України розширює варіативність відпочинкових можливостей для туристів та сприяє розвитку туристичної галузі країни. Незалежно від ваших інтересів та вподобань, в різних регіонах України можна знайти місце відпочинку, що відповідає вашим потребам.

3.5. Аналіз потенційних туристичних маршрутів та їх привабливість.

Україна володіє значним потенціалом для розвитку туризму, пропонуючи широкий вибір потенційних туристичних напрямків та визначних пам'яток. Основні напрямки включають культурний туризм, природні заповідники, історичні міста, гірський туризм, відпочинок на озерах та річках, а також бальнеологічні та спа-курорти. Крім того, Україна славиться своєю багатою культурною спадщиною, яка включає стародавні замки, церкви, музеї та інші архітектурні та історичні пам'ятки. Всі ці фактори створюють унікальні можливості для туристів відкрити та насолодитися красою та багатством України. Ось деякі з потенційних туристичних напрямків та визначних пам'яток України:

1. Київ, як столиця України, має багатий історичний та культурний спадок, включаючи видатні пам'ятки, такі як Києво-Печерська лавра, Софійський собор та Майдан Незалежності. Місто також славиться своїми привабливими парками, ресторанами та нічним життям, що пропонують різноманітні можливості для відпочинку і розваг. Крім того, в Києві можна насолоджуватися величними архітектурними ансамблями та

прогулянками по живописних вуличках, що створює неповторну атмосферу для туристів та місцевих мешканців.

2. Львів - це місто, що відрізняється своєю архітектурою 15-17 століть, що має європейський стиль. Вулиці міста, замки, площі та кав'ярні створюють неповторну атмосферу, яка переносить відвідувачів у минуле. Львів також славиться своїм культурним спадком та проведенням різноманітних фестивалів, які привертають увагу людей з усього світу. Місто втілює дух історії та культури, і є незабутнім місцем для відвідування туристами.
3. Карпатські гори - це неперевершена природна краса, яка простягається вздовж західної частини України. Це ідеальне місце для активного відпочинку та насолоди природою. Тут можна насолодитися захоплюючими пішими прогулянками серед гірських ландшафтів, випробувати свої навички катання на лижах, відвідати чарівні водоспади та озера. Карпати також славляться традиційними гуцульськими селами, де ви зможете познайомитися з унікальною культурою та звичаями місцевих жителів. Це місце, де ви зможете знайти гармонію з природою та насолодитися незабутніми враженнями.
4. Одеса - прекрасне місто, що розташоване на узбережжі і відоме своїми пляжами та відпочинковою атмосферою. Це портове місто, яке має багато цікавих місць і активностей для туристів. Тут можна насолодитися красою пляжів, відвідати визначні пам'ятки, такі як оперний театр та Дерибасівська вулиця. Одеса пропонує різноманітні можливості для відпочинку та розваг, включаючи прогулянки по набережній, відвідування музеїв, ресторанів та магазинів. Це місце, де ви зможете насолодитися морською атмосферою і відкрити для себе чарівність одеської культури та гостинності.
5. Кримський півострів має значний туристичний потенціал, хоча наразі перебуває під контролем Росії. Цей регіон пропонує відвідувачам багато цікавих місць і активностей. Тут можна насолодитися горами, пляжами та Чорним морем. Крім того, історичні міста, такі як Севастополь і Ялта,

мають свої неповторні особливості і вражаючі пам'ятки. Наприклад, Лівадійський палац і Собор Святої Софії - це лише кілька з них. Незважаючи на політичну ситуацію, Кримський півострів продовжує привертати туристів своєю природною красою і культурною спадщиною.

6. Україна багата на природоохоронні території, серед яких виділяються Карпатський біосферний заповідник, Поліський біосферний заповідник та Синевирський національний природний парк. Ці унікальні місця пропонують неперевершені природні ландшафти, що вражають своєю красою та різноманіттям. Вони є прекрасним варіантом для екотуризму, де відвідувачі можуть насолодитися багатством флори і фауни, пішими прогулянками, спостереженням за дикими тваринами та насиченим природним досвідом. Ці природоохоронні зони відіграють важливу роль у збереженні біорізноманіття та сприяють розвитку екологічного туризму в Україні.

Важливим аспектом дослідження потенційних туристичних маршрутів в Україні є оцінка туристичної інфраструктури, рівня доступності, питань безпеки та просування. Кожен маршрут має свої унікальні особливості та потенціал привабливості для різних категорій туристів. Тому для успішної розробки туристичних маршрутів у різних регіонах України необхідно провести детальний аналіз та дослідження попиту. Це охоплює вивчення інтересів та потреб цільової аудиторії, а також розуміння її вимог щодо відпочинку, культурного спадщини, природних пам'яток та інших аспектів туристичного досвіду. Тільки збалансований підхід до аналізу та врахування потреб різних груп туристів дозволить створити привабливі та успішні туристичні маршрути по всій Україні.

3.6. Стимулювання та підтримка розвитку рекреаційно-туристичного сектора в різних географічних областях України.

Розвиток сектору рекреації та туризму у різних географічних регіонах України є важливою метою, яка сприяє залученню туристів та сприянню

економічному зростанню. Нижче наведено деякі ключові аспекти, які можуть сприяти розвитку туризму в різних регіонах України:

1. Для створення комфортного середовища для туристів важливо зосередитись на розвитку та покращенні туристичної інфраструктури, включаючи готелі, ресторани, транспортні мережі та телекомунікації. Крім того, вдосконалення доступності регіону шляхом поліпшення транспортних зв'язків, таких як повітряний, залізничний та автомобільний транспорт, може стимулювати рух туристів.
2. Ефективні рекламні кампанії, що передають інформацію про місцеві визначні пам'ятки, природні та культурні ресурси, можуть привернути більше туристів. Маркетингові стратегії, спрямовані на позиціонування конкретного регіону як унікальної туристичної дестинації, також можуть підвищити його привабливість.
3. Важливим аспектом розвитку туризму є створення різноманітних туристичних продуктів, які відповідають різним потребам туристів. Приклади таких продуктів включають розробку екологічних маршрутів, програм культурного туризму, пригодницьких турів, оздоровчого туризму та сільського туризму.
4. Метою є максимізація використання різноманітних природних, культурних та історичних ресурсів, які наявні у регіоні. Це може сприяти привабливості регіону для туристів. Одним із шляхів досягнення цієї мети є відновлення та збереження архітектурних пам'яток, створення музеїв, організація фольклорних заходів та фестивалів. Ці заходи сприятимуть підвищенню привабливості регіону для туристів.
5. Для підтримки розвитку місцевої туристичної індустрії важливо сприяти розвитку малого та середнього бізнесу у цьому секторі. Це може включати надання фінансової підтримки, консультацій та інших ресурсів місцевим підприємцям. Крім того, слід сприяти розвитку галузі розміщення та туристичних послуг, що дозволить створити нові робочі місця та збільшити доходи в регіоні.

6. Для стимулювання розвитку туристичного сектора важливо залучати інвестиції. Це може включати повернення інвестицій для будівництва нових готелів, розвитку туристичної інфраструктури та створення туристичних комплексів. Інвестиції спрямовані на покращення туристичних об'єктів та послуг, що збільшує їх привабливість для відвідувачів.
7. Забезпечення професійного розвитку є важливим аспектом в сфері туризму. Підвищення кваліфікації працівників, їхнє навчання та вдосконалення туристичної освіти можуть сприяти поліпшенню якості туристичних послуг та збагаченню досвіду подорожей для відвідувачів. Постійне підвищення професійних навичок та знань працівників туристичної галузі допомагає відповідати змінюючимся потребам та очікуванням туристів, що сприяє збільшенню задоволеності та повторним відвідуванням.

Для реалізації таких заходів можуть бути задіяні національні органи влади, місцеве самоврядування, туристичні організації, підприємці та широка громадськість. Спільні зусилля всіх зацікавлених сторін сприятимуть створенню сприятливих умов для розвитку рекреаційно-туристичного сектору в різних регіонах України та підвищенню його привабливості як для місцевих, так і для зарубіжних туристів.

3.7. Картографічні інтерпретації результатів аналізу.

На цьому етапі необхідна графічна інтерпретація результатів. По-перше, представлено оцінку ресурсів на території України. Темніший колір = більш інтенсивні ресурси.

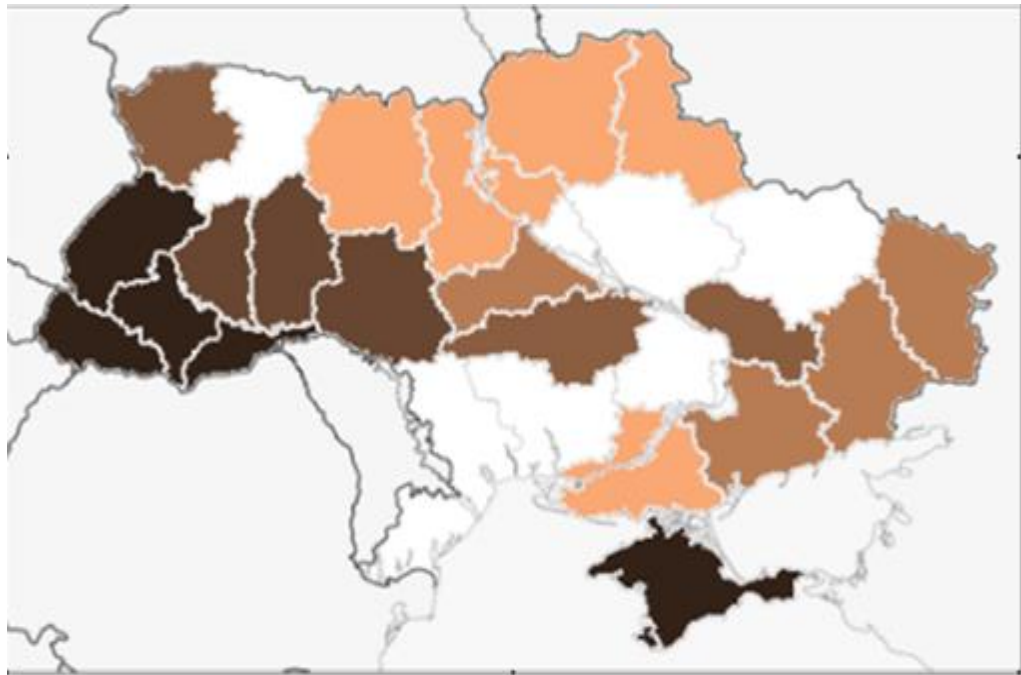

Рис. 3.3. Група областей за орографічними ресурсами

Аналізуючи карти з орографічними ресурсами, можна виявити групи територій зі схожими топографічними та географічними характеристиками. Орографічні ресурси - це фізичні особливості земної поверхні, такі як гори, річки, плато та рівнини. Деякі регіональні групи, які можна визначити на основі орографічних ресурсів

- ✓ Гірські райони: гірські райони - регіони з великою кількістю гір, хребтів, пасом і високих рівнин. Карпатські та Кримські гори в Україні є прикладами регіонів з великим потенціалом для розвитку гірського туризму. Вони пропонують різноманітні можливості для любителів активного відпочинку, включаючи гірськолижні курорти, популярні для зимових видів спорту, пішохідні маршрути для туристів, які цінують красу природи та піші прогулянки, альпіністичні майданчики для любителів альпінізму та унікальні природні резервати, що приваблюють екотуристів.
- ✓ Низини: До складу Польщі входять регіони з високою часткою низинних територій, такі як Приазовська низовина та Полтавська область. Ці регіони підходять для сільського туризму, агротуризму, велотуризму та екологічних турів.

✓ Річкові долини: Території з великими річками, такими як Дніпро, Дунай, Десна та Південний Буг. Привабливі види діяльності включають круїзний туризм, водні види спорту, риболовлю та рекреаційні прогулянки.

✓ Плато та високогір'я: включає території з високими плато, придатні для трекінгу, природних парків та ландшафтного туризму. Прикладами є регіони Поділля та Придністров'я.

✓ Прибережні регіони: Регіони, що розташовані на узбережжі Чорного та Азовського морів, є туристичними призначеннями з багатьма привабливостями. Вони пропонують різноманіття можливостей для відпочинку, таких як пляжні зони для любителів спокійного відпочинку на березі моря, морські тури та круїзи для екскурсій та відкриття нових місць, різні види водних спорту, такі як сноркелінг, серфінг або кайтсерфінг, а також можливості для курортного відпочинку з численними готелями, курортними комплексами та спа-центрами.

Після цього необхідно провести оцінку природних рекреаційних та туристичних ресурсів за допомогою представленої в таблиці 3.1. Ця таблиця дозволяє візуально порівняти рейтинги різних ресурсів. У таблиці, більш темний колір позначає більшу кількість ресурсів або їх вищу концентрацію.

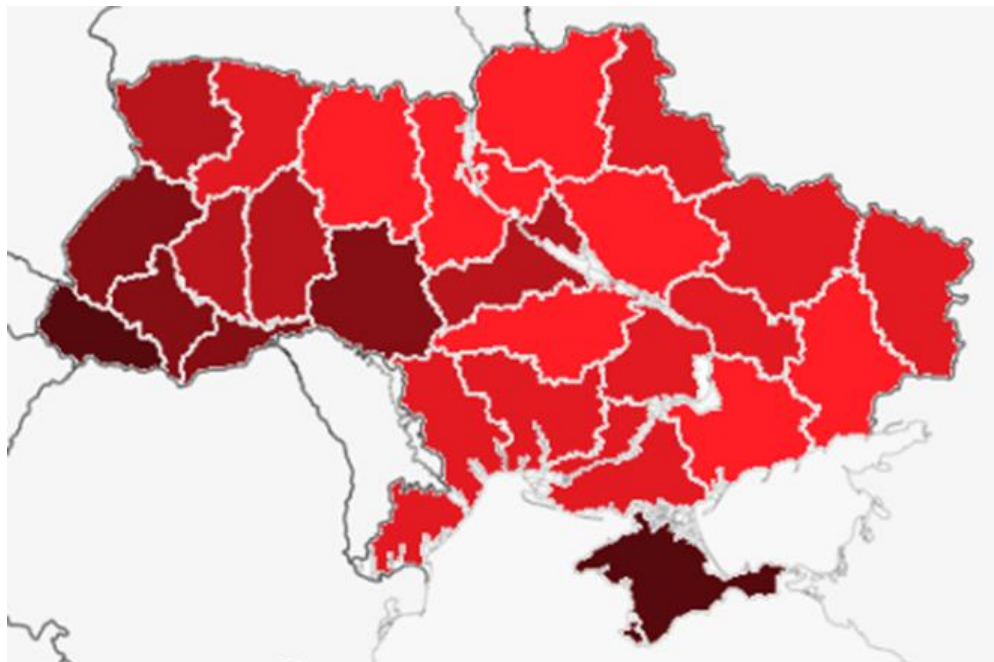

Рис. 3.4. Інтегральна оцінка рекреаційно-туристичних ресурсів України.

Наступним етапом буде презентація оцінки, що базується на рівні розвитку туристичної інфраструктури. Відповідно до наведеної у таблиці 3.1 інформації, темний колір на карті вказує на більшу кількість ресурсів або їх вищу концентрацію.

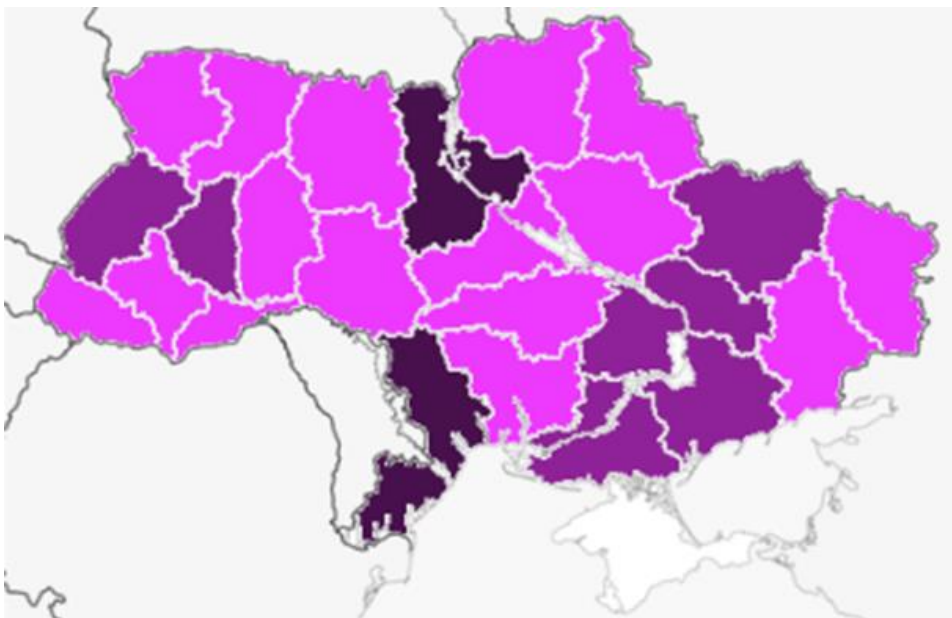

Рис. 3.5. Рівень розвитку туристичної інфраструктури України.

Далі буде представлено рейтинг привабливості нерухомості в Україні. У цьому рейтингу, використовуючи певну шкалу, темніший колір буде вказувати на вищу кількість ресурсів або їх концентрацію.

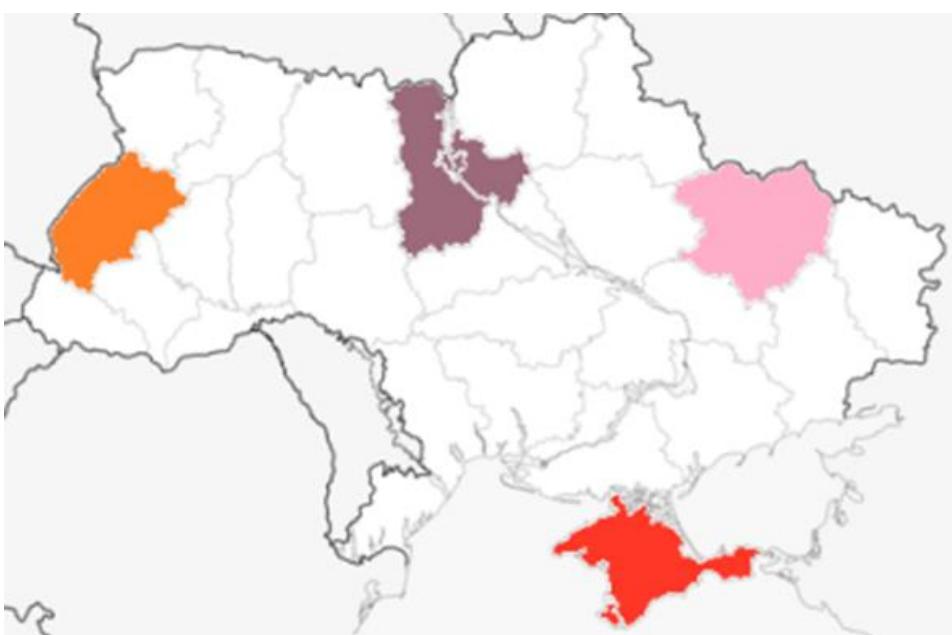

Рис. 3.6. Концентрація нерухомих пам'яток.

Проведений аналіз карти виявив високу концентрацію нерухомих пам'яток в певних регіонах. Це свідчить про значний обсяг історичних, культурних та архітектурних ресурсів у цих областях. Водночас, інші регіони можуть мати меншу концентрацію таких пам'яток. Враховуючи цю інформацію, можна зробити висновок про різний ступінь культурної спадщини та туристичного потенціалу різних територій України.

ВИСНОВКИ

Україна володіє багатим туристично-рекреаційним потенціалом, який пропонує різноманітні можливості для відпочинку та пізнання. Країна насичена природними, культурними та історичними ресурсами, які привертають увагу туристів з усього світу. Дякувати своєму вигідному географічному положенню, Україна має доступ до різноманітних природних ландшафтів, таких як гори, річки, моря, ліси та степи.

Карпатські та Кримські гори привертають любителів гірських походів, надаючи їм чудові можливості для активного відпочинку та пізнання. Безсумнівними перлинами цих регіонів є підземні печери, такі як Оптимістична та Сто століть, які чекають на спелеологів з усього світу, надаючи їм неповторний досвід дослідження. Також, значну привабливість для туристів становлять природні заповідники, такі як Карпатські гори та Асканія-Нова, які відтворюють унікальні екосистеми та надають можливості для екологічного туризму.

Україна налічує велику кількість культурних та історичних ресурсів, що робить її надзвичайно цікавою для туристів. Вона славиться своїми архітектурними пам'ятками, музеями, старовинними містами та замками. Такі міста, як Київ, Львів, Одеса та Харків, відомі своєю багатою культурною спадщиною та пропонують розмаїття визначних пам'яток для туристів.

Україна також має великий потенціал для відпочинку і відновлення сил завдяки своїм курортам і санаторіям, особливо на узбережжі Чорного моря і в Карпатах. Багато регіонів славляться своїми цілющими курортами, джерелами мінеральних вод та лікувальними грязями, які надають можливість відпочити і відновити здоров'я.

Продовження розвитку та модернізація туристичної інфраструктури є необхідними кроками для повної реалізації туристичного потенціалу України. Необхідно активно працювати над поліпшенням і розширенням існуючих туристичних об'єктів, а також забезпечити високу якість туристичних послуг. Додатково, необхідно зосередитися на міжнародному просуванні України як привабливої туристичної дестинації та на збереженні природних і культурних

цінностей країни. Це лише деякі з питань, які потребують належної уваги та врахування.

В Україні існує великий потенціал у сфері туризму та відпочинку, який може стати сильним каталізатором для економіки країни та залучити іноземних відвідувачів. Ефективне управління, інвестиції та просування туристичного сектору можуть сприяти його розвитку та мати позитивний вплив на соціальну та економічну сфери України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Державна служба статистики України. [URL:www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/).
2. Державного реєстру нерухомих пам'яток [URL: https://mkp.gov.ua/content/derzhavniy-reestr-neruhomih-pamyatokukraini.html](http://mkp.gov.ua/content/derzhavniy-reestr-neruhomih-pamyatokukraini.html)
3. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 13. с. 180. [URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text)
4. Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства енергетики та захисту довкілля України з питання “Аналіз площ природно-заповідного фонду України в розрізі адміністративно-територіальних одиниць”. Київ. 2020. 99 с. [URL: https://mepr.gov.ua/news/35329.html](http://mepr.gov.ua/news/35329.html)
5. Арманд Д.Л. Наука о ландшафте (Основы теории и логико-математические методы). М.: Мысль, 1975. 287 с.
6. Архангельский В. Н., Зиновьев Г. Е. Управление научно-техническим прогрессом в машиностроении. М., 1983. 262 с.
7. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування. К. : ВПЦ «Київ. ун-т», 2001. 395 с.
8. Бережна І. В. Деякі аспекти теоретичних підходів до оцінки рекреаційного потенціалу Криму /І.В. Бережна // Культура народів Причорномор'я. 2004. № 50. С. 17-21.
9. Бобирєва, О. В. Управління діяльністю рекреаційних підприємств: дис. канд. екон. наук: 08.00.04 / О. В. Бобирєва – К., 2003. – 182 с.
10. Виклюк Я. І. Методи побудови густоти потенціального поля рекреаційної привабливості території // Штучний інтелект. 2009. № 2. С. 151-160.
11. Горин Г. В. Систематизація методологічних підходів до визначення сутності поняття "рекреаційно-туристичний потенціал регіону". Регіональна економіка. 2014. № 2. С. 187-199

12. Горин Г.В. Рекреаційно-туристичний потенціал Західного регіону України у контексті транскордонного співробітництва // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 2(106). С. 171- 178.
13. Географічна енциклопедія України: [у 3-х т.] / [редкол. : О. М. Маринич (відп. ред.) та ін.]. К.: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1989 – 1993. Т. 3: П-Я. 480 с.
14. Вишневська, О. О. Феномен туризму у сучасному соціокультурному просторі: монографія / О. О. Вишневська. – Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. – 296 с.
15. Дашук Ю. Є. Аналіз складових рекреаційного потенціалу регіону // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2012. №7(178). С. 71-78.
16. Дашук Ю.Є. Рекреаційний потенціал регіону як об'єкт наукових досліджень // Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства. Економічні науки. 2012. Вип. 126. С. 130-136.
17. Доан П. В. Локальні системи у територіальному управлінні туризмом в Україні : автореф. дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / Доан Павло Ванович; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2015. 21 с. 1
18. Дудник І. М. Територіальна організація послуг: Курс лекцій. Полтава: ПІБ МНТУ, 2002. 100 с.
19. Захаренко Г. Н. Туристський потенціал регіональної дестинації та ефективність його використання в індустрії туризму : автореф. дис. ... канд. екон. наук. Санкт-Петербург, 2011. 29 с.
20. Жупаненко А. В., Семенов В. Ф. Економічний розвиток неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери // Науковий вісник Херсонського університету. Серія "Економічні науки", Херсон. 2014. № 9. С. 65-68.
21. Жупаненко А. В. Державне регулювання неявної інфраструктури рекреаційно-туристичної сфери : автореф. дис. ... кандидата економічних наук : 08.00.03 / Жупаненко Анастасія Валеріївна. Чернігів, 2015. 220 с.

22. Жилінська, О. І. Науково-технічна діяльність в епоху інтернет / О. І. Жилінська // Вісник Київського національного університет ім. Тараса Шевченка. Серія «Економіка». – 2007. – Вип. 97. – С. 7–11.
23. Кузик С. П. Географія туризму: навч. посіб. для студ. географ. вузів III-IV рівнів акредитації URL: http://www.pidruchniki.ws/1584072043738/turizm/geografiya_turizmu/
24. Кузнецов А. А. Волкова Н. В. Туристские ресурсы: Учебное пособие. М.: Изд-во Рос. экон. акад., 2003. 55 с
25. Кузьминчук Н. В., Доля Д. Г. Методический подход к оценке эффективности деятельности банка методом таксономического анализа // БизнесИнформ. 2009. № 6. С. 66–69.
26. Кулешова Г. О. Туристсько-рекреаційні ресурси світу: методичні вказівки для самостійної роботи студентів, що навчаються за спеціальністю «Економічна та соціальна географія». Харків, 2012. 60 с
27. Кусков А.С. Туристское ресурсоведение. М.: Академия, 2008. 208 с.
28. Рекреационные комплексам : [учеб. пособие] / [Лукьянова Л. Г. и др.]; под общ. ред. В. К. Федоренко. К., 2004. 346 с
29. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) – 3-є вид., перероб. та допов. К.: «Альтерпрес», 2005. 436 с.
30. Мазур Ф. Ф. Соціально-економічні умови розвитку рекреаційної індустрії: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. К. : Центр навч. л-ри, 2005. 96 с.
31. Макара О. В. Гарасюк Д. М. Теоретичні основи формування територіальних туристично-рекреаційних систем // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Сер. : Економічні науки. 2014. № 2. С. 53-58. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvpusk_2014_2_9
32. Мамраева Д. Г., Ташенова Л.В. Методический инструментарий оценки туристско-рекреационного потенциала региона // Экономика региона. 2020. Т. 16. № 1. С. 127-140.
33. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 1997. 259 с/

34. Мацола В. І. Формування і розвиток рекреаційно-туристичного комплексу Закарпатської області : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.10.02 / В. І. Мацола. Львів, 1996. 29 с.
35. Мажар Л. Ю. Территориальные туристско-рекреационные системы: Геосистемный подход к формированию и развитию : автореферат дис... на соискание уч. степени д-ра геогр. Наук/ Смоленск : «Универсум», 2009. 31 с.
36. Мажар Л. Ю. Территориальные туристско-рекреационные системы: геосистемный подход к формированию и развитию: дис. ... д-ра геогр. наук: 25.00.24/ Смоленск, 2009. 388 с.
37. Муска К. К. Теоретичні підходи до розуміння сутності дефініцій «рекреаційні ресурси» та «рекреаційний потенціал» // Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 21. С. 521-526.
38. Методологические основы оценки ресурсов развития туризма региона: монография / Е. О. Ушакова, И. И. Золотарев, С. А. Вдовин. Новосибирск: СГГА, 2014. 193 с.
39. Менеджмент туристичної індустрії: навч. посібник / І. М. Школа, Т. М. Ореховська, І. Д. Козьменко [та ін.]; [за ред. проф. І. М. Школи]. – Чернівці : Книги–XXI, 2005. – 594 с
40. Науково-практичні засади модернізації туристичного комплексу України: звіт про НДР (заключн.) / Київ. Національний авіаційний університет; кер. І.М.Дудник; викон.: Г.В.Балабанов [та ін.]. Шифр теми 13/15.01.02. Київ, 2020. 105 с.
41. Огієнко А. В., Огієнко М. М. Теоретичні засади дослідження туристичнорекреаційного потенціалу // Проблеми системного підходу в економіці збірник наукових праць. 2020. Вип. 1(75). С. 31-38.
42. Оцінка туристично-рекреаційного потенціалу регіону : монографія / за заг. ред. В. Г. Герасименко. Одеса : ОНЕУ, 2016. 262 с.
43. Основи на туризма. Първа част. / Рибов М., Тадаръков Д., Парушева Т. София: Университетско издателство «Стопанство», 2007. 362 с.

44. Павлов В. І., Черчик Л. М. Рекреаційний комплекс Волині. Теорія, практика, перспективи. Луцьк, 1998. 124 с.
45. Перхач О., Сиротюк М. Геопросторовий аналіз природно-ресурсного потенціалу Львівської області // Вісник Львівського університету. Серія географічна, 2015. С. 266-274.
46. Преображенский В. С. Рекреационная география, ее состояние и перспективы / В. С. Преображенский, Б. Н. Лихачов, Ю. А. Веденин. М. : [б. и.], 1994. С. 1–16.
47. Реймерс Н. Ф., Яблоков А. В. Словарь терминов и понятий, связанных с охраной живой природы. М.: Наука, 1982. 145 с.
48. Святохо Н. В. Концептуальные основы исследования туристского потенциала региона // Экономика и управление. 2007. №2. С. 30-36.
49. Семенов В. Ф., Балджи М. Д., Мозгальова В. М. Регіональний вимір рекреаційно-туристичної діяльності: Монографія. Одеса: Вид-во «Optimum». 2008. 201 с.
50. Смаль І. В. Основи географії рекреації та туризму : Навч. Пос. Ніжин: НДПУ ім. Миколи Гоголя, 2004. 264 с.
51. Семенов В. Ф., Герасименко В. Г., Горбань В. Г. Управління регіональним розвитком туризму / за ред. В.Ф. Семенова. Одеса-Сімферополь: ВД «АРІАЛ», 2012. 340 с.
52. Словник іншомовних слів / укл. С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. К.: Наукова думка, 2000. 680 с.
53. Стеченко Д. М. Передумови і напрямки формування туристичного ринку України // Туризм: теорія і практика. 2005. №1. С. 5-11.
54. Сич В. А. Систематика і оцінка рекреаційно-туристичного потенціалу регіону на засадах географічного середовища та рекреаційних кластерів./ Дис. на здобуття наук. ступ. доктора географічних наук за спеціальністю 11.00.02 – економічна та соціальна географія. Одеський національний університет імені І.І. Мечникова; Львівський національний університет імені Івана Франка. Одеса; Львів, 2021. 364 с.

55. Соскін О. І. Шляхи реалізації геоекономічної моделі України в Євразійському просторі // Економіка і держава. 2010. №7. С.49-59.
56. Смаль, І. В. Рекреація та туризм: короткий тлумачий словник / І. В. Смаль. – Ніжин: [б. в.], 2006. – 80 с.
57. Таранюк Л. М. Потенціал і розвиток підприємства: навчальний. Суми: Видавничо-виробниче підприємство «Мрія1», 2016. 278 с.
58. Туристські ресурси України: конспект лекцій. Для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 242 «Туризм» за усіма формами навчання / Укладач О. В. Поступна. Х.: НУЦЗУ, 2020. 209 с.
59. Ткаченко Т.І., Соколова К.О. Теоретичні аспекти формування туристичного потенціалу підприємств // Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Економіка». 2011. Вип.1. С. 107–112.
60. Ткачук, Л. М. Космічний туризм: реалії та перспективи [Ел. р.] / Л. М. Ткачук // Космические путешествия: наука, образование, практика: материалы Междунар. науч.-практ. конф., 2 декабря 2010 г. / Киевский ун-т туризма, экономики и права, Нац. космич. агентство Украины, Ин-т государства и права им. В. М. Корецкого НАН Украины, Междунар. филос.-космолог. общ-во; редкол.: В. К. Федорченко [и др.]. –К. : [б. и.], 2010. – С. 140 – 152.
61. Топчієв О. Г., Яворська В. В., Ніколаєва О. І. Рекреаційно-туристична діяльність як складова регіональних господарських комплексів: концептуально-понятійний огляд // Науковий вісник. Херсонського державного ун-ту. Географічні науки. 2016. Вип.5. С. 128–134.
62. Уварова Г. Ш., Кучеренко В. С. Використання рекреаційно-туристичних ресурсів України на сучасному етапі // Рекреаційні ресурси та послуги гостинності в регіонах України: зб. наукових праць. Черкаси: ЧНУ, 2017. С.34-39.
63. Шепетюк С.М. Рекреаційно-туристські ресурси як основа туристично-рекреаційних послуг // Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць. К.: Тонар, 2007. 55 с.

64. Шабардіна Ю. В. Роль рекреаційних ресурсів у формуванні рекреаційного потенціалу як складової продуктивних сил регіонального економічного простору. Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інновативно-інноваційного розвитку в Україні: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. К.: Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України, 2008. Ч. 3. С. 285-288.

65. Шаблій О. І., Касянчук З. О. Нові підходи до категорії "Рекреаційний потенціал" // Економічна та соціальна географія. 1995. Вип. 47. С. 41-48

66. Kušen E. A system of tourism attractions. Tourism. 2010. Vol. 58(4). P. 409- 424. URL: <https://hrcak.srce.hr/file/95362>

67. Царик, Вітенко Біологія і екологія 10 клас Царик, Царик, Вітенко (профільний рівень). URL: <https://vchys.com.ua/biology/10-klas/952-rekreacya-turizm-resursi-rekreacyi-turizmu.html>

68. Яковчук О. В. Оцінка туристичного потенціалу України. Географія та туризм : науковий збірник / ред. кол.: Я.Б. Олійник (відп. ред.) та ін. Київ : Альтпрес, 2010. Вип. 10. С. 57-65.

69. Туризм України: економічні та організаційні механізми розвитку [Текст] / [Ткаченко Т. І., Костіна О. М., Рачко В. І. та ін.]. – Тернопіль: Тернограф, 2008. – 976 с

70. Туристичні потоки [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/tyr/tyr_u/potoki2006_u.htm

71. <https://lookerstudio.google.com/reporting/ef4e05ee-33c4-49af-b70b-ddb7f5568c68/page/w55UC>

72. https://ratinggroup.ua/ru/research/ukraine/modernizaciya_infrastruktury_v_ukraine_ocenki_naseleniya.html?fbclid=IwAR0iVzfHGm4XCfKgIE9ZvFAcj3e0FrQ7RS_sAwai564VWisf9i5rvGl6zJw

73. Мамутов, В. К. Рекреация: социально-экономические и правовые аспекты / В. К. Мамутов, А. І. Амоша, Т. Н. Дементьева. – К. : Наукова думка, 1992. – 142 с.

74. Кравцова А. В. Модель державно-приватного партнерства в сфері українського туризму [Текст] /А. В. Кравцова // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі (серія «Економічні науки»). – 2016. – № 1 (72). – С. 70–76.

75. Иностранцы стали чаще посещать Украину в целях туризма [Електронний ресурс] // delo.ua. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <https://delo.ua/ukraine/kolichestvo-inostrannyh-turistov-v-ukraine-vyroslo-na9-za-god-334468>

76. Гордієнко В. Туризм – рушій соціально-економічного розвитку країни [Електронний ресурс] //XIII Міжнародний економічний форум. 2013. – Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/gordienko.pdf.

77. Стеченко Д.М. Наукові аспекти економічної діагностики природнорекреаційного потенціалу регіону // формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – №1. – с. 136-139.

78. Генеза ринкової економіки: Терміни, поняття, персоналії / За наук. Ред.. Г.І.Башнянина і В.С.Іфтемічука. – 2-ге вид., випр. і доповн. – Львів:Магнолія 2006”, 2007. – 688 с.

Шабардіна, Ю. В. Рекреаційний потенціал як складова продуктивних сил регіонального економічного простору [Текст] : дис. канд. екон. наук: 08.00.05 / Ю. В. Шабардіна, Чернігівський державний технологічний університет. – Чернігів : 2011 р

79. Зорін І.В., Квартальнов В.А. Енциклопедія туризму. Харків: Фінанси і статистика, 2003. 384 с с. 52

80. Кравців В.С. Науково-методичні засади реформування рекреаційної

сфери / В.С. Кравців, Л.С. Гринів, М.В. Копач, С.П. Кузик. - Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 1999. - 78 с

81. Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України: навч. посіб. для студентів вузів / Мацола В. І. – Львів , 2014. – 259 с.)

82. Святохо Н.В. Концептуальні основи дослідження туристичного потенціалу регіону. Економіка і управління. 2007. №2. С. 30-36., с. 32

83. Вечерський В. В. Українська дерев'яна архітектура. Київ: Балтія-Друк, 2013. 119 с.
84. Історико-культурні заповідники. Плани організації територій / за ред. В. В. Вечерського; відп. за вип. А. І. Звіряка. Київ, 2014. 256 с/
85. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. Туристичне краєзнавство: навч. посіб. / за ред. проф. Ф. Д. Заставного. Київ: Знання, 2006. 575 с.
86. Туристичні об'єкти України: навч. посібник / заг. ред. В. М. Лабскір. Харків: НТУ «ХП», 2002. 176 с.